

1869.

292561385

101 Københavns kommune

DET KJØBENHAVNSKE

KOMMUNITETS HISTORIE

I KORT OVERSIGT

AF

C. E. F. REINHARDT.

MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF KOMMUNITETETS OPRETTELSE

DEN 25. JULI 1569.

UDGIVET AF STIFTELSENS BESTYRELSE.

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

Mag.

09. 376

Re

nr. 2

18/8 SB acc ✓

DET KJØBENHAVNSKE

KOMMUNITETS HISTORIE

I KORT OVERSIGT

AF

C. E. F. REINHARDT.

✕

MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF KOMMUNITETETS OPRETTELSE

DEN 25. JULI 1569.

UDGIVET AF STIFTELSENS BESTYRELSE.

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1869.

Y

THE HISTORY OF

ROMAN HISTORY

BY

G. H. BURNETT

REVISED BY

THE EDITOR OF THE HISTORY OF GREAT BRITAIN

LONDON: H. K. LEWIS, 15, BLENHEIM STREET, W. 1907

Forord.

Nærværende paa Opfordring af Kommunitetets Bestyrelse udarbejdede Oversigt over denne Stiftelses Historie er i det Væsenlige at betragte som en forkortet og sammentrængt Bearbejdelse af mit i Aaret 1862 af den danske historiske Forening udgivne større Skrift „Kommunitetet og Regensen fra deres Stiftelse indtil vore Dage, et Bidrag til det kjøbenhavnske Universitets og Studenterlivs Historie“ (XII og 408 S. 8vo). Dette Skrift er bygget paa et saa omfattende Studium af trykte og haandskrevne Kilder, at der vanskelig kunde blive Spørgsmaal om her at fremdrage noget synderlig Nyt til Belysning af det omhandlede Emne. Imidlertid er dog det Lidet, der senere er fremkommet til Supplering af det nysnævnte Værks Indhold, benyttet ved den her givne Fremstilling. I denne er der iøvrigt ikke taget noget særligt Hensyn til Regensen og heller ikke meddelt nogen saadan Oversigt over det kjøbenhavnske

Studenterlivs Historie, forsaavidt det har været knyttet til de nævnte to Stiftelser, som danner en væsenlig Bestanddel af hint Skrift. Paa den anden Side er det Stof, der efter den stillede Opgave skulde medtages, i nærværende Skrift fordelt noget anderledes end hist og Fremstillingen af Kommunitetets Historie derhos fortsat ned lige til den Dag idag, medens den hist er afsluttet med Aaret 1848. Sluttelig bemærkes, at da det oftere nævnte større Skrift indeholder en fuldstændig Redegjørelse for samtlige de Kilder, hvorpaa Fremstillingen er bygget, har jeg ikke troet det nødvendigt at belemre denne lille Bog med noget Apparat af Bevissteder eller Henvisninger.

Fr. Reinhardt.

Indhold.

	Side.
1. Den første Spire til Kommunitetet (<i>convictorium regium</i>); sammes formelige Oprettelse 1569 og Regensens som Tilbehør dertil.....	9.
I. Tidsrummet fra 1569 til 1658..... 12—31.	
2. Kommunitetet faar sin egen Bygning; dennes Skæbne i dette Tidsrum.....	12.
3. Stiftelsens administrative Forhold: dens overordnede Bestyrelse, om samme udelukkende tilkom det theologiske Fakultet, dens Embedsmænd og Betjente (Økonom, Provst, Dekaner m. fl.).....	14.
4. Alumnerne: deres Antal, Tiden for Beneficiets Nydelse, Betingelser for Adgang, om Stiftelsen alene var oprettet for theologiske Studerende, Privilegier paa fortrinlig Adgang til samme	19.
5. Fortsættelse: Spisningen, det spisende Personale, Gjæster og <i>exercitiarü</i> , Spisetiderne, Bordandagt, Kostens Mængde og Beskaffenhed, Exspektanter, Klager over Traktementet.....	23.

	Side.
6. Fortsættelse: Alumnernes Forpligtelser i forskjellig Retning og fornemmelig med Hensyn til Kommunitetets-Øvelserne (disses forskjellige Arter: Bordøvelserne, Deklamation og Disputation udenfor Spisetiderne o. s. v.).....	26.
II. Tidsrummet fra 1658 til 1728.....	32—45.
7. Forskjellige Begivenheder af særlig Betydning for Stiftelsens Virksomhed: Københavns Belejring 1658—60, Pesten 1711, Hovedstadens Brand 1728.....	32.
8. Stiftelsens Bestyrelsesforhold: det theologiske Fakultet faar faktisk efterhaanden Ene- raadighed over samme, dens Embeds- og Bestillingsmænd.....	37.
9. Alumnerne: deres Antal o. s. v., privilegerede og extraordinære Alumner	39.
10. Fortsættelse: deres Bespising, fast Reglement for denne, Gjæster, Ekspektanter m. v.....	41.
11. Fortsættelse: forskjellige Forandringer i Bestemmelserne om deres Forpligtelser især med Hensyn til Klosterøvelserne.....	44.
III. Tidsrummet fra 1728 til 1777	45—63.
12. Foranstaltninger til at bøde paa Følgerne af Branden 1728; Kommunitets-Bygningens Gjenopførelse m. v.	45.
13. Universitetsfundatsen af 1732, dens Betydning for Kommunitetet og dens Regler om dettes Bestyrelse, Embedsmænd o. s. v.....	47.

	Side.
14. Alumnerne: Forøgelse af disses Antal, Betingelser for Optagelse o. desl., theologiske Studerende endnu bestandig faktisk Eneret til Adgang, de privilegerede og ekstraordinære Alumners Tal betydelig udvidet	51.
15. Fortsættelse: Spisningen, dens Ophør og Afløsning af Kostpenge	54.
16. Fortsættelse: Alumnernes Forpligtelser	57.
17. Nærmere Belysning af Kommunitets-Øvelserne i deres ældre Skikkelse	59.
IV. Tidsrummet fra 1777 til 1818	63—77.
18. Ny Fundats for Kommunitetet af 1777	63.
19. Bestyrelsesforholdene: det theologiske Fakultet faar retlig Hjemmel til Enebestyrelse af Stiftelsen, Forandringer med Hensyn til det hidtidige Økonom-Embedes Forretningskreds, Provsten, Dekanetet i dets nye Skikkelse og dets Ophør	65.
20. Alumnerne: Reglerne om deres Antal, Vilkaarene for deres Antagelse o. s. v., Indskrænkning i de privilegerede og ekstraordinære Alumners Tal	69.
21. Fortsættelse: deres Kostpenge og Forpligtelser især med Hensyn til de nye Klosterøvelser efter Fundatsen af 1777, disses Betydning og Ophør	72.
22. Kommunitets-Bygningen efter Øvelsernes Afskaffelse	76.

Side.

V. Tidsrummet fra 1818 til Nutiden....	77—96.
23. Reglementerne for Kommunitetet af 1818 og 1848	77.
24. Indgribende Forandringer med Hensyn til Stiftelsens Bestyrelsesforhold og Embedsmænd	79.
25. Alumnerne: deres Antal, Antagelse m. v. . . .	82.
26. Fortsættelse: ikke længer Spørgsmaal om saadanne særlige Forpligtelser for dem som forhen, Forandringer med Hensyn til Pengeunderstøttelsens Størrelse o. s. v.	89.
27. Kommunitetets økonomiske Forhold i dette Tidsrum; Forhandlinger om en Sammensmeltning af Universitetets og Kommunitetets Formuer; Slutning	92.

---

1. Det københavnske Kommunitet, der i Aar kan fejre sit 300aarige Jubilæum, har havt sit Forbillede i Middelalderens Studenterstiftelser, *collegia* eller *bursæ*, forsaavidt som disse ikke alene tilbøde deres Alumner fri Bolig, men i Reglen tillige frit Bord. Den første Spire til Kommunitetet indeholdes i den 1539 givne „Fundats og Ordinants for Københavns Universitet“, ved hvilken Kongen skænkede 12 Læster Korn aarlig til Helligaands- eller Duebrødre-Klosteret i Vimmelskafet, imod at dettes Forstander herfor bestandig skulde bespise 12 trængende Studenter, der valgtes af Universitetets Rektor og Dekaner paa 2 til 4 Aar. Det saaledes oprettede *convictorium regium* blev vel faa Aar før Christian III.s Død udvidet med 8 Pladser, idet Kongen til to Maaltider Mad daglig for 20 Studenter skænkede Klosteret Kronens Tiende af 39 Sogne i Sjælland; men i Længden kunde det dog ikke være tilstrækkeligt til at afhjælpe Trangen blandt det bestandig tiltagende Antal Studerende ved Københavns Universitet. I Erkjendelsen heraf var det, at Kong Frederik II under Kansleren Johan Friis' og Rigshofmesteren Peder Oxes Auspicier i Aaret 1569 grundlagde Kommunitetet,

den betydeligste og rigeste af de Stiftelser, der efterhaanden ere blevne oprettede til Bedste for trængende Studerende ved Danmarks eneste Højskole. Allerede Søndagen den 1ste Maj blev den nye Stiftelse i Overværelse af Universitetslærerne og de første Alumner højtidelig indviet med en latinsk Festtale af den berømte Theolog Njels Hemmingsen, og den 25de Juli s. A. underskrev og beseglede Kongen i Forening med Rigsraadet sit „Donationsbrev og Fundats om Kommunitetsgodset og Tienden samt 100 Studenters Spisning af dets Revenu“. I dette Aktstykke erklærer Kongen, at han, „paa det udi Fremtiden ikke skulde blive Brøst for lærde Mænd, som kunde være Religionen og Riget tjenlige“, har besluttet, at han og hans Efterfølgere paa Thronen, „saafremt de ikke ville imod dennem opvække Guds evige Hævn og Vrede“, altid herefter skulle underholde 100 Studenter her ved Universitetet. Til den Ende tilskjæder han Kommunitetet 139 Kronen tilhørende Bøndergaarde paa Sjælland og 14 paa Falster samt Kongetienden af 92 Sogne paa førstnævnte Ø, der alt „skulde være frit som Adelen eget Arvegods“ og senere ved Matrikullen af 1688 blev skyldsat for omtrent 1080 Tdr. Hartkorn.

Forbilledet for den saaledes grundlagte Stiftelse — sagde vi — er at søge i Middelalderens Kollegier, og ligesom Kommunitetets mulige Overskud allerede i Fundatsen selv var bestemt at skulle anvendes til „Klæder, Bøger og anden Nødtørf“ for de fattigste blandt Alumnerne, saaledes ses det, at Kong Frederik knap 5 Aar efter allerede traf Forberedelser til, at der kunde tilvejebringes

en Bygning til Bolig for dem og Stiftelsen saaledes fuldkommen komme til at svare til sine nævnte Forbilleder. Det tilfaldt imidlertid ikke Kommunitetets kongelige Stifter saaledes at fuldstændiggjøre sin Velgjerning mod Københavns trængende Studenter. Dette blev forbeholdt hans Søn og Efterfølger Christian IV, der i Aaret 1618 for Kommunitetets Penge indkjøbte den Gaard, han i de nærmest paafølgende Aar ligeledes for hin Stiftelses Regning lod ombygge og indrette til den Studenterbolig, som senere fik Navn af Regensen. Ligesom dette Kollegium altsaa kun blev til ved Indkomsterne af den rige Gave, Frederik II havde skænket Studenterne, saaledes blev og er det i alt Væsenligt kun at betragte som et Tilbehør til Kommunitetet, bestemt til Bolig for dettes Alumner. Men da det dog i den almindelige Bevidsthed staar som noget Særligt og til en vis Grad Selvstændigt og tildels ogsaa har havt sine egne Skæbner, ligger det udenfor nærværende Skrifts Opgave, som udelukkende er at give en Oversigt over selve Hovedstiftelsen, Kommunitetets Historie i de forgangne tre Aarhundreder. For at lette denne Oversigt er det fundet hensigtsmæssigt at dele Fremstillingen i fem Tidsafsnit, af hvilke Grænsen for det første kan sættes ved Aarene 1658—60, for det andet ved 1728, for det tredje ved 1777 og for det fjerde ved 1818, medens endelig det femte gaar lige ned til den nyeste Tid.

I.

2. Som allerede antydet, var Frederik II saa ivrig for, at Studenterne snarest mulig kunde komme til at nyde godt af hans „kongelige Fællesbord“ (*communitas regia*), at Stiftelsen endog paabegyndte sin Virksomhed flere Maaneder forinden den formelige Udfærdigelse af dens Grundlov. Saameget mindre er det undres over, at Kongen ikke vilde udsætte Spisningens Paabegyndelse efter Opførelsen af den særegne Bygning, der ifølge Fundatsen skulde skaffes Stiftelsen, men forordnede, at Alumnerne foreløbig skulde bespises i „Helliggjæstes Hus“ eller det ovenomtalte Kloster i Vimmelskafte — hvis Refektorium endnu er bevaret som Begravelseskapel til Helliggejstes Kirke — og dette blev Anledningen til, at Kommunitetet næsten lige til Begyndelsen af vort Aarhundrede gik under Navn af „Klosteret“. Man maa imidlertid allerede strax efter Oprettelsen af den nye Stiftelse være skredet til Opførelsen af den omtalte særlige Kommunitets-Bygning, thi den vides i alt Fald 1573 at have været tagen i Brug. Denne Bygning, der stødte umiddelbart op til Studiigaarden og strakte sig langs den østlige Side af Nørregade fra vor Frue Kirkegaard til det daværende Skidenstræde (nu Krystalgade), var opført af Bindingsværk og hverken synderlig anselig eller rummelig. Den maatte derfor, da Alumnernes Tal forøgedes af Christian IV, udvides med en grundmuret Tilbygning, der opførtes paa et Stykke af Studiigaardens Grund ud mod den nævnte Kirkegaard, som

Kommunitetet erhvervede ved Mageskifte med Universitetet. Den saaledes udvidede Bygning, der indviedes i Sommeren 1627, blev i Maj 1641 Offer for en Ildsvaade, som ødelagde den Del af Huset, der omfattede Køkken, Bryggers og Baggers, tilligemed de deri opbevarede Forraad af Proviant, og blev Aarsagen til den eneste Afbrydelse i Kommunitetets regelmæssige Virksomhed, som fandt Sted i den første Periode af Stiftelsens Tilværelse, idet Bespisningen i nogen Tid maatte afløses af Kostpenge til Alumnerne, der fastsattes til en Sletdaler ugenlig for hver. Inden Udgangen af 1643 var Bygningen imidlertid gjenopført helt igjennem af Grundmur, og til Minde om Branden indsattes der i Husets Mur tvende Stene, den ene med en latinsk, den anden med en dansk Indskrift, der angav Aarstallene for Bygningens Ødelæggelse og Gjenopførelse*). Det er iøvrigt kun Lidet, der vides om Kommunitets-Bygningens Indretning, Lokalernes Fordeling m. v. i dette Tidsrum. Den søndre Ende af Bygningen ud mod Frue Kirkegaard, der ikke fortæredes af Branden 1641, synes udelukkende at have omfattet Spisesalen (*coenaculum*) med en tilstødende Forstue „Exspektanhuset“, der efter Navnet at dømme formodenlig har dannet en fremspringende Udbygning.

---

*) Stenen med den danske Indskrift har overlevet begge de Bygningen overgaaede Ildebrande og indsattes i Aaret 1860 der, hvor ind endnu sidder i Muren ind til Universitetsgaarden. Indskriften er saalydende: „Anno MDCXLI 2 Maii afbrændte de gamle Communitets Huuse; bleve af Stedens Indkomster og Forbedring, ligesom Regentsen tilforne MDCXXIII, af Grunden igjen opmuret MDCXLIII, anno *oeconomiae Thomae Finckii med. doct. et p. p. XLI.*“

Nærmest op til Spisesalen havde Økonomen sin Bolig, og Resten af Længen ud til Nørregade med Undtagelse af den nordligste Del, der i alt Fald senere ses at have været lejet ud til forskjelligt Brug, indtoges af Køkken, Bryggers, Kornloft m. m., medens Staldbygning og Slagterhus vendte ud til Skidenstræde.

3. Efter dette Blik paa den Bygning, til hvilken Kommunitetets Virksomhed var knyttet, skal der gjøres Rede for Stiftelsens Organisation i det ældste Tidsrum af dens Tilværelse, og vi vende os da først til Spørgsmaalet om, hvem Bestyrelsen af Stiftelsen tilkom. Frederik II.s Fundats var i sine Bestemmelser om dette Punkt ikke saa klar og tydelig, at Tvivl jo kunde rejses, om det end er aabenbart, at der tildeltes det theologiske Fakultet en sær fremtrædende Plads i saa Henseende. Utvivlsomt er det nemlig, at dette skulde have Ret til uafhængig at udnævne Stiftelsens Alumner, men iøvrigt synes Meningen at have været, at Fakultetet skulde dele Magten med Konsistorium eller dettes nærmeste Repræsentanter, Universitetets Rektor og det filosofiske Fakultets Dekanus, under Overtilsyn af Righofmesteren og den kongelige Kansler, der efter hine Myndigheders Indstilling skulde foredrage indtræffende vanskelige Tilfælde for Kongen. At Forholdene virkelig skulde opfattes saaledes, bestyrkes ogsaa ved tvende Kongebreve af 1574 og 1593, der tilholdt Rektor, Dekanus og menige Professorer at føre Tilsyn med Alumnernes Lærdom og øvrige Forhold, ligesom det ogsaa i en lang Aarrække var Reglen, at Regeringens Udfærdigelser om Kommunitetets Anliggender stiledes til „de Højlærde (o: det theologiske

Fakultet) og *decanus facultatis artium*“ eller til „Rektor, Dekanus og menige Professorer ved Kjøbenhavns Universitet“. Uklarheden med Hensyn til et saa vigtigt Punkt som det her omhandlede i det Aktstykke, der maatte anses som Kommunitetets Grundlov, kunde selvfølgelig ikke undgaa at hidføre Tvist og Rivninger, der synes at have kulmineret i Aaret 1604, da *Rector magnificus* truede med at at ville frasige sig alt Tilsyn med Kommunitetet, naar han ikke i sin nævnte Egenskab erkjendtes for at være Stiftelsens første Foresatte (*persona principalis*). Denne bestemte Optræden synes virkelig ogsaa for den tilbagestaaende Del af dette Tidsrum at have medført, at den Ret, der vistnok tilkom Konsistorium til Deltagelse i Kommunitetets Styrelse, skete Fyldest, idet Stiftelsens Anliggender siden bestandig ses at have været Gjenstand for den nævnte Korporations Forhandlinger. Det umiddelbare Tilsyn med Stiftelsen, der utvivlsomt tilkom det theologiske Fakultet, hvad enten det nu efter Fundatsen skulde dele det med Andre eller ej, udførtes ifølge en af Fakultetet selv given Vedtægt saaledes, at hvert af dets Medlemmer et Aar ad Gangen fungerede som Tilsynsmand (*ephorus* eller *inspector*) og som saadan bl. A. skulde føre en Protokol (*matriculus*), hvori han havde at indføre Alumnernes Navne, Kongebreve, der angik Stiftelsen, og endelig de Tid efter anden af Fakultetet givne Statuter (*leges communitatis*), som opstillede de Regler, hvorefter Stiftelsens Embedsmænd og Alumner havde at rette sig, foreskrev Straffe for begaaede Forseelser o. s. fr., og af hvilke en Afskrift iøvrigt ogsaa synes at have været ophængt i Spisesalen.

Ifølge Fundatsen skulde der af Stiftelsen lønnes „en god, beskeden og forstandig Mand, som denne ganske Handel med fri og fuldkommen Myndighed kan forestaa“. Denne Embedsmand, der under Navn af Forstander (*oeconomus*) altsaa skulde bestride hele Kommunitetets økonomiske Forvaltning, synes allerede i Stiftelsens ældste Tider at have været beskikket af det theologiske Fakultet, der i Reglen hertil antog en af Universitetslærerne udenfor sin egen Midte, indtil det i Aaret 1621 af Kongen udtrykkelig forbødes Professorerne at overtage dette Hverv, „paa det deres Lektier derover ikke skal forsømmes“. Økonomen, der til sin Bistand havde en af Kommunitetet lønnet Skriver og en Ridefoged, paalaa det selvstændig at administrere Stiftelsens Jordegods og Tiender samt at oppebære og aflægge Rigtighed for dens Indtægter. Regnskabet skulde efter Fundatsen aflægges ottende Dagen efter Philippi og Jacobi Dag (1ste Maj) for Hofmesteren og Kansleren med „*conservatores scholæ*“ og det theologiske Fakultet, hvilke det paalaa „samme Regnskab aldeles at absolvere og beslutte“. Desuden havde Økonomen at føre Tilsyn med Stiftelsens Bygninger samt at besørge de fornødne Arbejder herved udførte og endelig at forvalte Kommunitetets Økonomi i snevrere Forstand eller den saakaldte „Udspisning“, i hvilken Henseende Forholdet i det første Aarhundrede af Stiftelsens Tilværelse var ordnet paa den Maade, at Økonomen *in natura* oppebar eller for Stiftelsens Midler anskaffede de fornødne Varer og i Regnskabet gjorde Rede herfor. For sin Ulejlighed oppebar han en fast aarlig Løn og havde desuden fri Bolig og frit Bord for sig og Hus-

stand samt forskjellige uviste Indkomster, saasom 10 Procent af Indfæstninger, der faldt paa Godset.

En anden Embedsmand, hvis Ansættelse ogsaa udtrykkelig forudsættes i Fundatsen, var den saakaldte Provst (*præpositus communitatis*). Han skulde ifølge de ovenomtalte Komunitetslove føre det stadige Tilsyn med Alumnernes Flid og Opførsel, altid være tilstede ved Spisningen og drage Omsorg for, at det gik sømmelig og anstændig til ved denne, og at de befalede Øvelser fandt Sted. For mindre Forseelser kunde han selv anvende de i Lovene fastsatte Straffe af Bøder eller midlertidig Udelukkelse fra Bordet; i Tilfælde af grovere Brud paa Sædelighed eller god Orden skulde han derimod foredrage Sagen for Fakultetet. Provsten, der efter Fundatsen skulde være „en lærd og forfremmet Person“, valgtes i den ældste Tid af og blandt de nedenfor omtalte Dekaner, saaledes at Valget stadfæstedes af det theologiske Fakultet, hvoraf altsaa fulgte, at Provsten egentlig kun var at betragte som den øverste af Alumnerne og hans Funktionstid indskrænket ved de almindelige for Nydelsen af Kommunitetet givne Regler. Senere hen i Tiden bortfaldt Dekanernes Valgret og Provsten beskikkedes umiddelbart af Fakultetet. Denne Forandring synes foranlediget derved, at Christian IV i Aaret 1634 oprettede en ny Lærestol ved Universitetet i Metafysik og Mathematik og bestemte, at denne altid skulde være forenet med Embedet som Klosterprovst. Det blev iøvrigt i Virkeligheden ikke de nysnævnte Lærefag, men Poesi, som Provsten kom til at docere, og denne Forening af Provste-Embedet og Professoratet i Poesi ved-

varede i omtrent 50 Aar. Provstens Indkomster bestode foruden i Kost ved det øverste Bord paa Klosteret og efter Regensens Oprettelse Fribolig der for sig selv og den Student, der tjente ham som Famulus, i en lille aarlig Løn og nogle uvisse Indtægter, saasom Andel i de af Alumnerne erlagte Bøder.

Til Bistand for Provsten beskikkedes der en Tidlang i Løbet af det 17de Aarhundrede en eller maaske flere Viceprovster, om hvis Forhold der iøvrigt mangler nærmere Oplysning. Medens denne Funktion som antydet kun bestod en forholdsvis kortere Tid, havde Provsten derimod gennem hele den her omhandlede Periode og længe derefter en Medhjælp i Tilsynet med Alumnerne i de saakaldte *decani* eller Degne, af hvilke der var én ved hvert Bord paa Klosteret undtagen ved det øverste, hvor Provsten selv førte Forsædet. De valgtes af Alumnerne ved det paa-gældende Bord, dog at Valget stadfæstedes af Provsten, og vare pligtige at fungere, saalænge de forbleve ved det Bord, af hvis Mandskab de vare valgte, og mindst en Maaned (senere et Fjerdingaar) fra Valget, om det end i Mellemtiden tilfaldt dem at rykke op til et højere Bord i Rækken. Dekanerne oppebar ikke nogen egenlig Løn, men foruden frit Bord kun Andel i de Alumnerne ifundne Straffebøder, hvilke de havde at indkræve og aflægge Regnskab for. De maatte aldrig uden Tilladelse og uden at sørge for Beskikkelsen af en Vikarius være borte fra Klosteret eller fra Kirken, men stedse føre det omhyggeligste Tilsyn med deres Alumner og notere ethvert Brud paa disses Pligter i vedkommende Bordprotokol. Gjorde de sig skyldige

i nogen Forsømmelse i saa Henseende, ifaldt de Bøder eller efter Omstændighederne strengere Straffe. — Som Bestillingsmænd af en endnu mere underordnet Karakter end Dekanerne maa endelig nævnes Kommunitetets Opvarter (*famulus*) og Skænker, der begge synes at have været Studenter. Hin paalaa det at modtage Maden af Køkkenpersonalets Hænder, sætte den paa Bordene og udbære Levningerne; han havde desuden det Hverv ved højtidelige Lejligheder at ringe med Studiigaardens Klokke. Skænkeren virkede som hans Medhjælper, dækkede Bordene, skænkede Øl i Kanderne o. s. fr. Den første oppebar som Løn Værdien af to, den anden af én Portion Kost.

4. Antallet af Kommunitetets Alumner (*eleemosynarii*) var, som allerede ovenfor antydte, oprindelig 100, herunder indbefattet baade Dekanerne og Provsten. Dette Tal forøgedes 1620 med 20, om hvilke det hedder, at de „*ordinarie* og altid skal underholdes“, og 1630 med endnu 24, der dog ikkun skulde „spises saa længe og ofte, Kommunitetets Tilstand og Indkom det kan taale“. Tiden, i hvilken Beneficiet kunde nydes, fastsatte Fundatsen til 5 Aar, dog saaledes at der ved særlig Bevilling kunde tiltaas Forlængelse. I Aaret 1574 bestemte Frederik II Fundatsens Regel i den omhandlede Henseende nærmere derhen, at de 5 Aar betingedes af, at de Paa-gjældende erhvervede Baccalaureat-Graden*), saaledes at

*) Til Erhvervelsen af denne Grad, der bestod indtil Aaret 1775, forudsattes der ifølge Universitets-Ordinantsen af 1539 en Prøve i Grammatik, Dialektik og Begyndelsesgrundene af

Kommunitetet i manglende Fald kun maatte beholdes i 3 Aar.

Som Betingelse for Adgang til Stiftelsen i det Tidsrum, vi her have for Øje, maatte vistnok uagtet Fundatsens Tavshed i saa Henseende først og fremmest opstilles evangelisk-luthersk Religionsbekjendelse og dansk eller norsk Fødsel, hvilken sidste Betingelse opfattedes saa strængt, at der endog nægtedes Sønderjyder fra den kongelige Andel af Slesvig Adgang. Af Fundatsen i dens Helhed fremgaar det, at Optagelse blandt Alumnerne fremdeles maatte betinges af virkelig Trang. At det imidlertid ikke steds togessaa strængt i denne Henseende, kan f. Ex. skjønnes af den bekjendte Demonstration, Studenterne tillode sig i Aaret 1580. Paa Nytaarsaften i hint Aar opsloge de nemlig paa Rigsraad Christoffer Valkendorfs, Biskop Povl Madsens og Professor Anders Lavridsens Husdøre følgende Vers:

„De rige Studenter æde Kongens Kost,
De fattige lide baade Hunger og Frost“ —

hvilket foranledigede Kongen til at befale anstillet den fornødne Undersøgelse om, hvorvidt den rimede Besværing havde Noget paa sig, og til at indskærpe, at Kommunitetet kun var for trængende Studenter. Det blev ikke destomindre ikke ved dette ene kongelige Tilhold om at fore-

---

Rhetorik, og ifølge danske Lov Underkastelsen af den saakaldte filosofiske Examen, ved hvilken der fordredes godtgjort Kundskaber i de tre gamle Sprog, Ethik, Metafysik, Fysik, Geografi, Astronomi og Arithmetik. Graden var Betingelse bl. A. for at stedes til theologisk Embedsexamen.

bygge, at formuende Studenter skulde tilsnige sig Kommunitetets Goder. Christian IV maatte saaledes gjentagne Gange udstede alvorlige Formaninger i den Henseende og befalede 1646, at Rektorerne i de Vidnesbyrd, de medgavedes deres dimitterede Disciple, udtrykkelig skulde udtale sig om Forældrenes Vilkaar. Fundatsen betingede fremdeles Adgang til Klosteret af, at Ansøgeren efter at være indskreven som Student „et Aar eller ved det Pas“ flittig havde dyrket sine akademiske Studier, „medmindre der er sligt besynderligt Haab om hannem, at han er slig Hjælp aldeles værd.“ Foruden at forevise et anbefalende Vidnesbyrd fra den, af hvem han var dimitteret, maatte enhver Ansøger til den Ende godtgjøre at have hørt Forelæsninger ved Universitetet og underkaste sig en Adgangsprøve, der bestod i at skrive en latinsk Stil efter en opgiven dansk Text (at „komponere for Klosteret“). Efter bestaaet Prøve indskreves Ansøgerne af det theologiske Fakultet til Kommunitetet, men maatte i Reglen vente en Tidlang, inden de i den Orden, i hvilken de vare indskrevne, ved indtrædende Vakance kunde faa Adgang til Spisningen. Der kan endelig spørges, om det ikke endnu maatte opstilles som en Betingelse for Optagelse paa Klosteret, at Ansøgeren studerede Theologi, eller — som Spørgsmaalet vel rettere maa stilles — om ikke Alumnerne som saadanne vare pligtige at dyrke dette Studium. Da Fundatsen udtrykkelig erklærer: „efterdi Vi besynderligen for denne Aarsags Skyld haver funderet fornævnte 100 Studenters Underholdning, at Guds Ord og det hellige *evangelii ministerium* kan forfremmes udi disse Lande, ville Vi og, at fornævnte

Personer, som denne Almisse nyde og bruge ville, foruden andre deres *studia* høre dennem, som læse og explicere den hellige Skrift her udi Universitetet“ — synes det opkastede Spørgsmaal ikke godt Andet end at maatte besvares derhen, at Alumnerne, om de end ikke vilde gjøre Theologien til deres egenlige Hovedfag, dog vare pligtige til i alt Fald at høre Forelæsninger over denne Videnskab. Det Besynderlige i denne Bestemmelse bliver mindre fremtrædende, naar det erindres, dels at endnu mere end et Aarhundrede efter Kommunitetets Stiftelse var Antallet af de Studerende ved vort Universitet, der dyrkede andre Lærefag end Theologien, aldeles forsvindende, eller, som Holberg udtrykker det, „imod 100 Theologi neppe findes én Medicus eller Jurist“, dels, at de Enkelte, der ikke valgte Theologien til Brødstudium, i Reglen vare stillede saaledes, at de ikke behøvede at ty til Universitetets Understøttelse.

De her anførte Regler om Betingelserne for Adgang til Kommunitetet undergik i Tidens Løb endel Modifikationer ved de Privilegier, der meddeltes Studerende fra forskellige Dele af Riget. Disse Privilegier gik nærmest ud paa, at de Paagjældende strax efter at være indskrevne som Studenter skulde have Adgang til Stiftelsen, men enkelte synes derhos at have været opfattede saaledes, at de fritog for Aflæggelse af Adgangsprøve og Godtgjørelse af Trang. Foruden nogle, der kun havde en temporær Gyldighed, hidrøre følgende Privilegier allerede fra denne Periode. Ved et Kongebrev af 1579 bestemtes ganske i Almindelighed, at islandske Studenter strax fremfor alle andre skulde optages som Alumner paa Klosteret, dels paa

Grund af deres formodede Uformuenhed, dels fordi „ingen Islænder nederskikkes at studere, om hvilke jo tilforn skal være god Forhaabning, at det ikke bliver unyttig spildt, hvis Naade og Frihed dennem til Bedste kunde vederfares“. Ligesom denne Bestemmelse vistnok allerede tidlig ogsaa er kommen studerende Færingere tilgode, saaledes tilstodes der 1607 endvidere 12 velanbefalede Studenter fra Oslo, Stavanger, Bergens og Trondhjems Stifter samme Begunstigelse — hvilken dog i Tidens Løb indskrænkedes til alene at gjælde 4 fra Trondhjems Skole dimitterede Studenter — og 1642 endelig to fattige Studenter „af de bedste *ingeniis*“ fra Frederiksborg Skole.

5. Som allerede tidligere bemærket, foregik samtlige Kommunitets-Alumners Bespisning i en eneste stor Sal, hvor det til de forskjellige Tider varierende Antal, 9, 10 til 12, lange Borde med Bænke fastgjorte paa begge Sider stode opstillede. Nederst i Salen ved et særeget Bord bespistes desforuden en Tidlang de saakaldte „*Davidici*“ eller „Davids-Degne“, 12 Disciple af Mesterlektionen i Københavns Skole, der for at synge ved Gudstjenesten i Slotskirken fik fri Kost fra Kongens Proviantgaard, der tilberedtes i Kommunitetets Køkken. Udenfor *coenaculum*, men dog af samme Køkken bespistes desuden Økonomen med Husstand og Skriver, Famulus og Skænkeren samt Stiftelsens talrige Tyende, saaledes at der i Stiftelsens bedste Tider daglig holdtes Bord for 170—180 Personer, ikke at tale om tilfældige Gjæster i Køkkenet, saasom Vedkjørere, Bønder, der bragte Landgildekorn o. s. fr. Ved Salens øverste Bord indtog Provsten selv Hæders-

pladsen, ved de øvrige Dekanerne, der ligesom hin ligefra Kommunitetets Stiftelse og indtil 1777 vare forpligtede til at indfinde sig paa Klosteret sortklædte og med en lille sort Kappe over Skuldrene. Alumnernes Plads ved de forskellige Borde betingedes af Ancienneteten, og blandt flere paa samme Tid udnævnte gjorde Udfaldet af Adgangsprøven Udslaget. Det var ikke ubetinget forment at medtage Gjæster til Bordet, dog at Valget var indskrænket til akademiske Borgere, og at Indbyderen stod til Ansvar for Gjæstens Opførsel, ligesom Tilladelsen til saaledes at medtage en Gjæst ikke maatte benyttes mere end højst to Gange af hver især. Desuden stod det vistnok allerede i den senere Tid af denne Periode Studenter, der ikke vare Alumner, frit for under Navn af *exercitarii* at bivaane Alumnernes nedenfor omtalte Bordøvelser, til hvilke de introduceredes af Provsten. De to Maaltider, af hvilke det ene var ansat til Kl. 10, det andet til Kl. 5, begyndte med en Bordbøn, ved hvilken alle Alumner under Straf af Udelukkelse for den Dag maatte være tilstede. Ved hvert Bord skulde der desuden under begge Maaltider skiftevis af de Alumner, der ikke vare *Baccalaurei*, oplæses et Stykke af Bibelen eller en anden gudelig Bog paa Latin og efter Maaltidets Slutning atter holdes en Bordbøn og afsynges en Psalme. Paa Samtalen ved Bordet — forsaavidt der for Øvelsernes Skyld overhovedet kunde blive Spørgsmaal om nogen saadan — hvilede der et ejendommeligt Baand. I Spisesalen var Brugen af Modersmaalet nemlig banlyst saavel for de egenlige Alumners som for Davids-Degnenes Vedkommende, og al Samtale skulde føres

i det latinske eller græske Sprog. For Brud herpaa fastsatte samtlige Klosterlove Straf, der, naar den Paagjældende „ikke forbedrede sig“, men gjentog Forseelsen, endog kunde gaa til Forbrydelse af Beneficet. De yngre Statuter indskrænkede sig end ikke til at foreskrive Straf for at have talt mere end tre Ord i det danske Sprog, men gjorde sig det ogsaa til Opgave at fremtvinge, at de klassiske Sprog, i hvilke Samtalen skulde føres, taltes korrekt, idet de satte Bødestraf for Fejl mod Grammatiken. — Maden selv var efter vor Tids Maalestok særdeles rigelig, eller skulde i alt Fald være det, og Retterne derhos som oftest af en meget solid Beskaffenhed. Fundatsen indeholdt i saa Henseende følgende Bestemmelser: „Desligeste skal og Bordet for samme Personer saa forsørges, at deres Underholdning og Bispising maa blive dennem taalelig. Og for det Første skal der være godt Opsyn paa Øl og Brød, at det saa brygges og bages, at det er rent, godt og ustraffeligt. Dernæst skal og til hver Middag fire Retter og til Aften tre Retter forspises og anrettes, Fisk og Kjød hver efter sin sædvanlige Tid og Dag, og skal hver Søndag og andre højtidelige Dage gives en Steg til fjerde Ret“. Allerede tidlig synes det at være bleven Vedtægt, at der de fire Helligaftener, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongersaften, skulde istedetfor det sædvanlige Tyndtøl skænkes en Tønde godt stærkt Øl. Den sidste af de nævnte Helligaftener var viet Stifterens, Kong Frederik II.s, Minde og udmærkedes ved, at hver af de Spisende lige oppe fra Provsten og ned til den yngste Alumnus efter Maaltidet tømte sit „Glædesbæger“ (*poculum hilaritatis*) med en lille latinsk Tale i

Dagens Anledning. Hvad der levedes af de paa Bordet fremsatte Retter var det udtrykkelig og under Straf forbudt Alumnerne at medtage: det tilhørte de saakaldte Exspektanter eller fattige Studenter, der vel vare indskrevne til Klosteret, men endnu ikke havde kunnet faa Plads ved Bordene. Forholdet med Hensyn til Exspektanterne blev ved et Kongebrev af 1590 nærmere ordnet saaledes, at kun de 12 øverst Indskrevne havde Krav paa Levningerne, og at de ikke maatte indlades i Klostersalen, men skulde opholde sig udenfor og vente, indtil Famulus der bragte dem den Mad, som var tilovers — en Regel, der iøvrigt ikke siden synes at have været overholdt. Uanset Fundatsens Paabud om „godt Opsyn“ med Kostens Beskaffenhed var det dog i lange Tider ingenglunde usædvanligt, at der kom stærke Klager tilorde over Mangler og Uordener ved Bespisningen. Disse Klager fremkom undertiden paa en saa tumultuarisk Maade, at flere af Klosterlovene fandt det nødvendigt at indskærpe Alumnerne i saa Henseende at udvise den tilbørlige Beskedenhed. Men at de ingenglunde altid vare grundløse, ses bl. A. deraf, at flere Kongebreve alvorlig indskærpede Bestyrelsen at lade sig det være magtpaaliggende nøje at se Økonomen paa Fingre med Hensyn til Madens Mængde og Beskaffenhed.

6. Hvad angaar de Pligter, Alumnerne vare undergivne, da paahvilede det dem for det Første at iagttagelse en sømmelig og anstændig Opførsel saavel i som udenfor Kommunitetet, og de Lovbestemmelser, der i saa Henseende vare givne, rette særlig deres Straffetrusler mod

et enkelt Brud paa en slig Opførsel, der i hine Tider kun var altfor almindeligt. Vi sigte herved til Drukkenskab, som de ældre Klosterlove af Hensyn til Forholdene maatte tage saa lemfældig paa, at Straffen for i drukken Tilstand at indfinde sig ved Bordet kun var 4 Skillings Bøde og Bortvisning fra Klosteret for den Dag, medens der dog senere vistes en større Strænghed i saa Henseende, idet Straffen for tredie Gang befunden Drukkenskab blev fastsat til bestandig Forvisning fra Kommunitetet. Dernæst paalaa det Alumnerne at deltage i Gudstjenesten, saa ofte saadan holdtes, det vil sige ikke alene hver Søn- og Helligdag baade til Højmesse og Aftensang, men ogsaa hver af de ugenlige Bededage og hver Helligaftensdag. Fremdeles blev det strængt paaset, at hverken Alumner eller Exspektanter forsømte Universitetslærernes og især de theologiske Professorers Forelæsninger, og at de ved Nedskrivning tilregnede sig disses Indhold. Kontrollen i saa Henseende ligesom ogsaa med Hensyn til sædelig Opførsel og Deltaelse i Gudstjenesten paahvilede Provst og Dekaner, og Forsømmelse af Kirkegang eller Forelæsninger straffedes med Bøder eller midlertidig Udelukkelse fra Bordet og i Gjentakelsestilfælde med Beneficiets Fortabelse.

Den betydningsfuldeste og mest karakteristiske Forpligtelse, der paahvilede Alumnerne, var imidlertid Deltagelsen i de saakaldte Kommunitets- eller Klosterøvelser (*exercitia communitatis*), der, med forskjellige Modifikationer fortsatte gennem mere end tvende Aarhundreder, turde fortjene en noget nærmere Omtale. Medens Fundatsen ikke indeholder noget Paabud i saa Hen-

seende, hjemles de allerede i Klosterlovene af 1573, hvis Bestemmelser desangaaende stadfæstedes ved et Kongebrev fra det nærmest paafølgende Aar. Endel af disse Øvelser afholdtes under selve Maaltiderne, endel vare henlagte til andre Tider og Steder. De første vare i den ældste Tid ordnede saaledes, at der ved hvert Bord to Gange ugenlig skulde reciteres et udenad lært Stykke og de øvrige Dage disputeres. Medens den førstnævnte Øvelse udelukkende synes at have været viet Theologien, idet Stykket skulde vælges f. Ex. af det nye Testamente eller Luthers Katekismus, hentedes Grundlaget for Disputereøvelserne om Søndagene fra Forelæsninger over eller Haandbøger i samtlige de Fag, der overhovedet doceredes ved Universitetet, med Undtagelse af Theologien, nemlig i de gamle Sprog, Logik, Rhetorik, Fysik, Metafysik, Ethik, Matematik, Astronomi, Historie samt Begyndelsesgrundene af den romerske Retslære og af Lægevidenskaben. Paa Søn- og Helligdage derimod afgav ved Middagsbordet Dagens Evangelium og ved Aftensbordet Epistlen Emnet for en Disputationsøvelse. Medens dette Sidste holdtes ved Magt vistnok lige til Aaret 1732, undergik de øvrige Regler om Øvelserne derimod store Forandringer. Ved de 1603 givne Statuter byttede Disputationen og Recitationen Roller med Hensyn til Antallet af de Ugedage, der skulde anvendes til hver, medens Emnerne for hin samtidig indskrænkedes til de hørte Forelæsninger eller Prædikener og for denne udvidedes saaledes, at de kunde hentes ogsaa fra Værker, der ikke vare af theologisk eller religiøs Indhold. Med Klosterlovene af 1638 synes Recitationen eller Fremsigelsen af udenad lærte

Pensa allerede at være bortfalden og Bordøvelserne saaledes udelukkende at være indskrænkede til Disputation, for hvilken Themata toges af de til de forskjellige Tider anordnede Lære- eller Haandbøger i Theologi, Logik, Fysik og Metafysik, idet de tre Søgnedage vare helligede det første af disse Fag og Resten ligelig fordelte paa de øvrige tre Fag. De her omtalte Bordøvelser toge deres Begyndelse, naar den tredie Ret var sat frem. Umiddelbart herefter aflukkedes Dørene for at hindre, at Nogen skulde forlade Spisesalen, og der var desuden foreskrevet Straffebøder for dem, som enten udeblev den Dag, det var deres Tur at tage aktiv Del i Øvelserne, eller mødte uforberedte, medens gjentagen Forsømmelse medførte Udelukkelse af Kommunitetet. Hvert Bords Dekanus og ved det øverste Provsten selv foreskrev sine „*commensales*“ Pensa for Recitationsøvelserne og var ved Disputatserne bestandig Præses, medens daglig to af Alumnerne ved hvert Bord optraadte henholdsvis som Opponents og Respondens. Dog skulde enhver Alumnus være rede til i nogen af disses Forfald at kunne overtage hans Partes, hvorfor de Emner, over hvilke der ifølge Provstens Bestemmelse i den paafølgende Uge skulde disputeres, hver Lørdag kundgjordes til almindelig Efterretning.

De Kommunitets-Øvelser, der ikke foretoges under Maaltiderne, vare ligesom de nysomtalte hjemlede i Klosterlovene af 1573 og det sig dertil sluttende Kongebrev og vedligeholdt sig saagodtsom uforandrede i den oprindelige Skikkelse lige til 1777. De bestode dels i Disputationsdels i Deklamations-Øvelser og afholdtes i den ældre Tid i et til Spisesalen stødende Lokale (*lectorium pædagogicum*)

senere paa Regensen. Disputereøvelserne af den her omhandlede Art paahvilede kun de Alumner, der vare *Baccalaurei*. De foregik hveranden Søndag under Tilsyn af det filosofiske Fakultets Dekanus eller en af ham dertil bemyndiget Magister. Themata, der i dette Tidsrum valgtes frit af vedkommende Alumner, kunde tages af alle de Fag, hvorover der læstes ved Universitetet, undtagen Theologien. De to Opponentter udtoges „af dennem, som sidde næst ved *decanos* hos Bordene i Kommunitetet“, medens Præsens selv valgte sin Respondent. Mærkelig nok blev der ifølge det oftere omtalte Kongebrev af 1574 i mere end et Aarhundrede derefter af Kommunitetets Kasse udbetalt samtlige Deltagere i Akten en lille Godtgjørelse derfor, som oprindelig udgjorde 12 Skilling for Præsens, 8 for Respondens og 4 for hver af Opponentterne, men senere betydelig forhøjedes. Deklamations-Øvelserne, som paahvilede de Alumner, der ikke havde erhvervet Baccalaureat-Graden, vare oprindelig henlagte til de Søndage, da der ikke disputeredes, men senere maatte desuden hver Onsdag medtages. Provsten opgav Emnerne og drog Omsorg for, at hver Alumnus mindst fire Gange aarlig kom til at deklamere. Foredraget, hvortil Manuskriptet i Forvejen skulde forevises for vedkommende Privatpræceptor*) eller for Provsten, og som skulde læres udenad, holdtes fra Kathederet, og Tilhørerne

*) Fra gammel Tid og indtil Aaret 1839 var det Skik, at enhver Student ved sin Indskrivning som saadan betroedes til særlig Forsorg af en Universitetslærer, den saakaldte Privatpræceptor, der fra Aaret 1622 valgtes af den paagældende Student selv.

bestode af Provsten, Talerens Privatpræceptor og *commensales* fra det Bord, ved hvilket han selv spiste, samt fra det nærmeste ovenfor og det nærmeste nedenfor dette. Dets Længde skulde begrænses saaledes, at det ikke maatte være under et Kvarter og ikke over en Time. — Det er en Selvfølge, at begge de her nævnte Øvelser, ligesom iøvrigt ogsaa Bordøvelserne, afholdtes i det latinske Sprog, og Fejl mod dettes Grammatik toges ved hine mere offentlige Præstationer saa strængt, at den, der ved en Disputats kun én Gang grovt forbrød sig i saa Henseende, mistede sin Plads paa Klosteret, medens lige Forseelse ved en Deklamation paadrog Vedkommende en skarp Irettesættelse. Svigtede Nogen sine Pligter med Hensyn til de omhandlede Øvelser ved Udeblivelse, straffedes han de to første Gange med Bøder, tredie Gang med Beneficiets Fortabelse.

Ved Kongebrevet af 1574 paalagdes der endnu Alumnerne en sær ejendommelig Forpligtelse, nemlig til efter Rektors og det theologiske Fakultets Anordning offentlig at opføre de Komedier af Terents, der efterhaanden vare gjennemgaaede paa Klosteret, og endelig paahvilede det dem efter Tur at prædike over Luthers Katekismus i Helligaands- og St. Jørgens-Hospitalskirker. Ligesom imidlertid den første af disse Øvelser neppe længe har overlevet det 16de Aarhundrede, saaledes synes den sidste at være bortfalden som særlig Klosterøvelse, da Christian IV i Aaret 1635 traf en omfattende Ordning af Studenternes Prædikeøvelser overhovedet.

II.

7. Kommunitetets og dets Alumnens Skæbne maatte selvfølgelig mere eller mindre paavirkes af saadanne Begivenheder, der medførte Ulykke og Forstyrrelse for Riget i Almindelighed og Kjøbenhavn i Særdeleshed. Med ingen anden Begivenhed var dette i højere Grad Tilfældet end med Svenskekrigen 1658—60, der dels umiddelbart dels i sine Eftervirkninger blev saa følelig for mange Generationer af dem, der vare henviste til Understøttelse af Kommunitetet, at vi have troet at burde datere et nyt Tidsafsnit i dettes Historie derfra. I den ældste Periode af sin Tilværelse maatte Stiftelsen, som vi have set, kun en eneste Gang afbryde sin regelmæssige Virksomhed, og hvor heldig dens økonomiske Forhold da havde stillet sig, kan tilstrækkelig skjønnes alene deraf, at den saa sig istand til ene og uden at ty til fremmed Hjælp at afholde samtlige Omkostninger ved Regensens Kjøb og Ombygning, uagtet disse Omkostninger tør anslaaes at have udgjort den i de Tider særdeles betydelige Sum af henved 50,000 Rdr. i vore Penge. I dette Tidsrum skulle vi derimod som Følge af hin Krig og dens Efterveer se Kommunitetets Formuesforhold reducerede til et saa ynkeligt Standpunkt, at det en Tidlang næsten saa ud, som om Stiftelsen aldrig mere skulde kunne rejse sig.

Ved Begyndelsen af Hovedstadens Belejring 1658—60 bespistes der paa Klosteret 144 Personer, og efterat Studentervæbningen var oprettet, lovede Stiftelsens daværende

Økonom at sørge for Bepisningen af endnu 36 Mand, imod at Bordet for *Davidici* nedlagdes. Men allerede en Uges-tid efter saa han sig nødt til at erklære, at han ikke kunde staa ved sit Tilbud, idet han endog for det sædvanlige Antal Alumner kun havde Forraad for 6 Uger. I December Maaned 1658 maatte derfor Tallet indskrænkes til 96, der endda kun fik ét Maaltid Mad daglig. Imidlertid tilstodes der dog de 91 af disse, der vare i kampdygtig Stand, som Vederlag for det inddragne andet Maaltid 2 Mark ugenlig hver, ligesom man søgte at hjælpe paa dem, der ikke længer kunde stedes til Bordet, ved at udbetale dem hver 5 Mark om Ugen. Uagtet Økonomen ifølge Kongens Opfordring ved betydelige Udlæg af egne Midler søgte saa længe som muligt at vedligeholde Klosterspisningen i et nogenlunde tilstrækkeligt Omfang, kunde hans Bestræbelser dog ikke afværge en yderligere Indskrænkning. I Sommeren 1659 synes de Spisendes Antal at være sunket til 24, og henimod Aarets Slutning, da man ved en Kollekt søgte at bøde paa Nøden, er vistnok hele Kommunitetet blevet bragt ned til et eneste Bord med en Besætning af 12 Personer.

Fredens Slutning i Maj 1660 kunde ikke strax hjælpe paa den usle Tilstand. Under Krigen havde nemlig Stiftelsens Gods lidt saa meget, at der for den nærmeste Fremtid saagodtsom ikke kunde ventes nogen Indtægt deraf. Ligesom Størstedelen af de ældre Alumner derfor nødtes til at forlade Hovedstaden, saaledes var der i de to næst-paafølgende Aar ikke Spørgsmaal om at optage nye, og Antallet af Spisende paa Klosteret var derfor i Efteraaret 1661 kun 6. Voxede end dette Tal i den paafølgende

Vinter til det Tredobbelte, var Traktementet paa den anden Side kun at regne for en Trediedeel mod tidligere, og først to Aar efter kunde der tænkes paa at gjenoptage Øvelserne og igjen at normere Antallet af Alumnerne til de oprindelige 100. Ligesom imidlertid dette Tal endnu længe efter kun stod paa Papiret, saaledes vedblev Stiftelsens Forhold i det Hele at være yderst fortrykte, og da der indtil 1674 havde maattet paadrages en Gjæld af 11—12,000 Rdr., blev der i samme Aar ved et Kongebrev fastsat et Slags Normalbudget for Kommunitetet, ved hvilket Indtægterne ansloges paa det Nærmeste til 5500 Rdr. og Udgifterne til omtrent 4000 Rdr., samt givet et Spisereglement, ifølge hvilket den fjerde Ret om Middagen skulde falde bort og Økonomen overhovedet ved Traktementet væsenlig se paa Prisbilligheden. Da dette endnu ikke hjalp, nedsattes der i Maj 1682 en Kommission paa fire Medlemmer med det Hverv at anstille den grundigt mulige Undersøgelse med Hensyn til Kommunitetets Forhold i det Hele og at indkomme med Forslag til Forbedringer i enhver fornøden Retning. Kommissionens Betænkning, der afgaves i Februar Aaret efter, gav en sørgelig Skildring af den engang saa blomstrende Stiftelses Forhold. Godsets Tilstand beskrevs saaledes, „at der neppe i det ganske Land skal findes noget, som i Almindelighed er saa armeligt og elendigt“, og Restancerne paa Landgilde udgjorde alene til 1681 omtrent 9000 Rdr. Med Tienderne stod det sig ikke bedre: Ingen skjøttede om at byde paa de ledige, og med Hensyn til dem, der vare givne ifæste, truedes der hver Dag med Opsigelse. Gjælden udgjorde med Økonomens

Forskud over 14,800 Rdr., og hvad Stiftelsens Bygninger angaar, da var Klosteret saa brøstfældigt, „at Økonomen ikke uden Fare bebor sine egne Værelser“, og „at Lofterne fast over det ganske Hus ere af Orm saa fordærvet, at neppe nogen Rugsæd kan bevares paa dennem“. Denne Betænkning fremkaldte det nye Reglement for Kommunitetet af 23de Juni 1683, der ikke alene satte Stiftelsens Økonomi i snevrere Forstand paa en bedre Fod, men desuden forhøjede den saakaldte Konsumtions-Genant*) til 500 Rdr. aarlig og fritog Godset for alle ordenlige og overordenlige Skatter og Paabud indtil Aarhundredets Udgang, saaledes at der endog, hvis Saadant endnu skulde gjøres fornødent, stilledes yderligere Eftergivelse i Udsigt. Selv en saa gjennemgribende Foranstaltning som den her antydede kunde dog kun efterhaanden ophjælpe den betrængte Stiftelse. Endnu 1691 var den økonomiske Stilling ikke bedre, end at man troede at burde inddrage det Alumnerne hidtil paa Helligtrekongersaften tilkommende Krus Gammeltøl — i hvilken Henseende det dog allerede Aaret efter vendte tilbage til det Gamle — og at Stiftelsen maatte gjøre ny Gjæld for at bestride Udgifterne ved den højst fornødne Reparation, dens Tilbehør Regensen undergik i de nærmest paafølgende Aar. Indtægterne voxede imidlertid bestandig, især efterat man 1705 havde truffen den Foranstaltning, at Tienderne bortfæstedes ved Auktion. Endnu inden Udløbet af samme Decennium havde Stiftelsen afbetalt

*) o: Det Vederlag, Kommunitetet oppebar for Konsumtions-Agripen af de Varer, der behøvedes til Alumnernes Bispisning.

hele sin Gjæld og kunde begynde at udsætte et Overskud til Forrentning, der i de sidste fire Regnskabsaar af det her omhandlede Tidsrum i Gjennemsnit aarlig beløb sig til omtrent 1740 Rdr.

Kort Tid efter, at Kommunitetet saaledes igjen var kommet paa Fode, indtraf der en Begivenhed, der vel blev uden Følge for Stiftelsens økonomiske Forhold, men i alt Fald nødte den til paany for en kort Tid at suspendere sin Virksomhed. Vi sigte til Pesten i Kjøbenhavn 1711. Allerede kort efter denne frygtelige Epidemis Udbrud i Juni Maaned flygtede en stor Del af Kommunitetets Alumner fra Staden, og blandt de tilbageblevne krævede Sygdommen saa mange Offre, at Klosterets Famulus havde nok at gjøre med at tage sig af deres anstændige Jordfæstelse. Da der tilsidst kun spiste en Snes Alumner paa Klosteret og Øvelserne af sig selv vare standsede, indgik Fakultetet med Indstilling til Kongen om, at Spisningen, saalænge „den svage Tid“ varede, maatte stilles i Bero. Dette Andragende bevilgedes i Begyndelsen af Oktober, imod at de faa tilbageværende „Kommunitets-Lemmer“ i Mellemtiden skulde oppebære 5 Mark ugenlig i Kostpenge, og først i Slutningen af Februar næste Aar kunde Provsten med 80 Alumner igjen begynde Spisningen og Øvelserne. En længere og betydeligere Forstyrrelse i Kommunitetets Virksomhed medførte den Begivenhed, hvormed vi afslutte det andet Afsnit af Stiftelsens Historie, nemlig den store Ildebrand, der om Aftenen den 20de Oktober 1728 udbrød i et Hus ligefor Vesterport og først standsedes den 23de om Aftenen efter at have ødelagt 16—1700 af

Hovedstadens Huse og Gaarde. Under denne Brand tilintetgjordes allerede Natten mellem den 20de og 21de ogsaa aldeles Kommunitets-Bygningen tilligemed Størstedelen af den tilstødende Studiigaard og Dagen efter ligeledes den Stiftelsen tilhørende Regensbygning, og som Følge heraf maatte Alumnernes Bispisning i flere Aar afbrydes.

S. Omtrent fra Begyndelsen af det Tidsrum, vi her omhandle, synes den Medvirksomhed i Kommunitetets Bestyrelse, som Konsistorium siden det 17de Aarhundredes Begyndelse i en lang Aarrække upaataalt havde udøvet, efterhaanden at være bortfalden og det theologiske Fakultet mere og mere at have faaet Eneraadighed over Stiftelsens Anliggender. Denne Tingenes Tilstand fik paa en Maade en officiel Stadfæstelse derved, at det ovenfor omtalte nye Reglement for Kommunitetet af 1683 efter at have opstillet detaillerede Regler om Stiftelsens Økonomi m. v. udtrykkelig erklærer: „Hvad der ellers kunde eragtes tjenligt med Hensyn til Spisningen eller i andre Maader Stedet til Nytte, det maa *Theologi* anordne“, uden at der er Tale om nogen Raadførsel med eller noget Tilsyn fra Konsistoriums Side, ligesom omtrent fra samme Tid alle kongelige Udfærdigelser angaaende Stiftelsen stiledes alene til Fakultetet. Efter Regeringsforandringen 1660 bortfaldt Rigshofmester- og Kansler-Embederne og det hidtil disse paa hvilende Overtilsyn med Stiftelsens Styrelse overgik til Universitets-Patronatet, der i Reglen var forenet med Værdigheden som Præsident i Kancelliet og f. Ex. beklædtes af Griffenfeldt. Efter hans Tid synes det nævnte Tilsyn at være blevet mere slapt end forhen. Uagtet saaledes det oftnævnte Reglement

af 1683 udtrykkelig bød, at Stiftelsens Regnskab skulde aflægges til Storkansleren og det theologiske Fakultet, synes det dog baade før og efter hint Aar at have været den sidstnævnte Korporation alene, der efter at have ladet Regnskabet revidere ved en dertil antagen Mand afgjorde de forefundne Udsættelser.

Medens Økonomen endnu bestandig udnævntes af det theologiske Fakultet og, som det ses, paa Opsigelse med Fjerdingaars Varsel, skulde Valget dog nu stadfæstes af Kongen. Ved Reglementet af 1683 fratoges Forvaltningen af Kommunitets-Godset Økonomen og henlagdes umiddelbart til Fakultetet under en Fogeds Bistand. Men allerede fire Aar efter vendte Forholdet tilbage til det Gamle, saaledes at Fakultetet vel selv bortfæstede Bøndergaarde og Tiender samt underskrev de herpaa udstedte Fæstebreve, men Økonomen derimod udfærdigede disse som overhovedet besørgede alt ved Forvaltningen forefaldende Skriveri og derhos administrerede Skifteforvaltning, Overformynderi og Lægdsvæsen paa Godset, oppebar og forvarede Landgilde- og Tiendekorn, ligesom han beholdt hele Stiftelsens Regnskabsførelse. Samtidig med hin kortvarige Forandring med Hensyn til Godsforvaltningen skete der en mere blivende i Henseende til Økonomens Forhold til Bespisningen. Der fastsattes nemlig fra nu af en bestemt ugenlig Betaling til ham for hver Person, som bispistes paa Klosteret, og til den Ende optoges hver Mandag et for Ugen gjældende Mandtal over de Spisende, ligesom det endvidere udtrykkelig var forbudt, at nogen nyudnævnt Alumnus maatte indlades til

Bordet eller nogen fra Reise hjemvendt paany indtage sin Plads der paa nogen anden Dag end Mandagen.

Med Provstens Embede forblev det i alt Væsenligt ved, hvad der allerede tidligere var fastsat. Kun ses ogsaa Udnævnelser til dette Embede, hvis Ansøgere for at komme i Betragtning nu i Reglen maatte have taget Magistergraden, i dette Tidsrum at have været stadfæstede af Kongen, ligesom Provsten, efterat den tidligere Forening af hans Embede med et Professorat ved Universitetet var bortfalden, derimod fra Slutningen af det 17de Aarhundrede varetog Bestillingen som Notarius ved det theologiske Fakultet. Fra Midten af denne Periode beskikkedes der i Løbet af et Aarhundrede ikke mere nogen Viceprovst, hvorimod Provsten vedblev at have en Medhjælp i det ham paahvilende Tilsyn med Alumnerne i Dekanerne, med Hensyn til hvis Stilling der nu efterhaanden synes at være foregaaet den Forandring, at Alumnernes Ret til at vælge dem er bortfalden, saaledes at de beskikkedes af Provsten under det theologiske Fakultets Approbation, og at hin i Valget neppe engang var bunden til Kommunitetets Alumner.

9. Som allerede ovenfor paavist, undergik Antallet af Stiftelsens Alumner en overordenlig Forringelse i Krigsaarene 1658—60, og da der, efterat Forholdene nogenlunde vare vendte tilbage til det Normale, i Aaret 1663 skulde tages endelig Bestemmelse om det fremtidige Antal, var der i Tabet af vore Provindser paa den anden Side af Sundet vistnok tilstrækkelig Grund til ikke at sætte Tallet højere end til de oprindelige 100 — et Tal, der dog i Virkeligheden først naaedes ind i det nye Aarhundrede.

I Reglerne om Tiden for Nydelsen af Kommunitetets Goder troede Fakultetet i det første Decennium af det 18de Aarhundrede at kunne paabyde den Modifikation, at i Almindelighed Ingen skulde kunne spise længere paa Klosteret end 3 Aar, og at der kun som en ren Undtagelse for udmærket Dygtighed skulde kunne bevilges et Aars Forlængelse; men denne Indskrænkning i den 1574 opstillede Regel traadte kort efter ud af Kraft. De ovenfor fremstillede Betingelser for Adgang til Stiftelsen vedblev i dette Tidsrum fremdeles at være gjældende. Dog kan det erindres, at, medens der vistnok ogsaa nu nægtedes Sønderjyder endog fra den kongelige Andel af Slesvig Adgang til Klosteret, begik man nu og da den Inkonsekvens at aabne samme for Udlændinge. For yderligere at sikre sig, at Kommunitetet kun kom Trængende tilgode, var der i de fra denne Periode hidrørende Klosterlove optaget den mærkelige Bestemmelse, at der skulde afæskes ikke alene Provsten, men ogsaa samtlige paa Klosteret optagne eller til samme indskrevne Studenter Erklæring om enhver Ansøgers Trang, ligesom de samme Love indskærpede en allerede tidligere tagen Bestemmelse om, at Ingen maatte optages blandt Alumnerne, som allerede havde Valkendorfs Kollegium og det Frisiske Stipendium, og at overhovedet Ingen maatte nyde tre akademiske Beneficier paa engang. Ikke destomindre klagedes der endnu i dette Tidsrum nu og da over, at der i den omhandlede Henseende ikke udvistes den tilbørlige Samvittighedsfuldhed ved Uddelingen af Pladserne paa Klosteret, og at Kongens Kost ved Nepotisme tilstodes velhavende Studerende samtidig

med, at mangfoldige af deres venne- og konnexionsløse Standsfæller maatte føre det usleste Liv udenfor Kommunitetet.

Medens Antallet af privilegerede Alumner i denne Periode ikke forøgedes, opstod der derimod en ny Klasse Alumner, som i Modsætning til hine passende kunne benævnes extraordinære eller overordenlige Alumner. Omtrent fra Aaret 1660 begyndte der nemlig at indsnige sig den Skik at bruge Kommunitets-Beneficiet som et Slags Lønning for Personer, der enten allerede beklædte visse offentlige Stillinger eller i alt Fald forberedte sig dertil. Saaledes tilstodes der ved forskellige særlige Bestemmelser efterhaanden Præsten og Kapellanen ved Trinitatis Kirke, Famulus ved Universitets-Bibliotheke, de to Universitets-Pedeller og de tre Assistenten ved det kongelige Bibliotheke enten Kostpenge af Kommunitetets Kasse eller frit Bord paa Klosteret. Den samme Begunstigelse bevilgedes henimod Slutningen af dette Tidsrum endvidere Studenter fra Trondhjems Skole, der vilde uddanne sig til Missionærer i Nordland og Finmarken, enhver Studerende, indenlandsk eller fremmed, der forberedte sig til lige Virksomhed i Lapland eller Ostindien, samt danske eller tyske Studenter, der ansattes som Lærere ved Kjøbenhavns Vajsenhus.

10. Hvor ilde det stod sig til med Hensyn til Alumnernes Bospisning i den strænge Tid under Kjøbenhavns Belejring og de nærmest paafølgende Aar, er allerede ovenfor antydet, ligesom ogsaa, hvorledes man af økonomiske Grunde fra Aaret 1674 maatte nedsætte Retternes Antal ved Middagsbordet fra fire til tre.

Her er Stedet til nærmere at omtale de mere blivende Regler med Hensyn til Spisningen, der fastsattes ved Kommunitetets Reform i 1683. Ved den i hint Aar indgaaede Spisnings-Kontrakt synes der for første Gang at være truffet bindende Bestemmelser sigtende til at give Spisesalen og dens Tilbehør saavel som Madens Anretning et tækkeligt og net Præg. Det paalægges saaledes udtrykkelig Økonomen at holde Salen „smuk ren og skikkelig“, to Gange ugenlig at lade Borde og Bænke rengjøre og Gulvet skure samt ligesaa ofte at skifte Duge og at forbedre Luften ved at røge med Enebær. Samtidig foreskrevs der til Iagttagelse for Økonomen en fast ugenlig Spiseseddel*), dog at det, „naar han efter Aarsens Tid kan ligesaa godt af andre Varer og Sorter bekomme“, stod ham frit for at

*) Ifølge denne Spiseseddel skulde der beværtet med følgende Retter:

Søndag Middag: Groffenbrad (o: Oxekjød, brunet eller stegt i lukket Gryde) — Kaal — Flæsk;

Søndag Aften: sød Mælkvelling med Kringler udi — Steg — Fisk;

Mandag Middag: sød Velling — Sild — Kjød, salt eller fersk;

Mandag Aften: sur Grød — Fisk — Kjød;

Tirsdag Middag: Kaal — Flæsk — fersk Kjød, stegt eller søden;

Tirsdag Aften: sød Grød — Fisk — Kjød;

Onsdag Middag: Mælkvelling — Sild — Kjød;

Onsdag Aften: sur Grød — Fisk — Kjød;

Torsdag Middag: Groffenbrad — Kaal — Flæsk;

Torsdag Aften: sød Grød — Kjød — Fisk;

Fredag Middag: sød Velling — Sild — Kjød;

Fredag Aften: sur Grød — Fisk — Kjød;

Lørdag Middag: Mælkvelling — Sild eller Fisk — Kjød;

Lørdag Aften: Grød — Kjød — Fisk.

sætte dem istedetfor de i Spisesedlen optagne. For de mindre Helligdages Vedkommende skete der kun den Afvigelse fra den anordnede Spiseseddels Forskrift, at der paa saadanne skulde spises som om Søndagen, hvorimod Kirkeaarets store Højtider udmærkedes ved, at Økonomen da skulde levere Alumnerne Sigtebrød istedetfor det ellers sædvanlige Grovbrød. Iøvrigt var det ham strængt indskærpet at forebygge, at Maden var fordærvet eller „ilde koget og urenlig medhandlet“, og at sørge for, at Portionerne vare saa store, som Reglementet bød. Overtraadte han de saaledes givne Paabud, var han forpligtet til strax at give Alumnerne „en anden fornøjelig Ret“ eller at lide Afkortning i Betalingen. Det var endnu bestandig tilladt nu og da at indføre en Gjæst til Bordet, i hvilket Fald enten den øverste af Bordets Alumner maatte optages ved det næste Bord ovenfor eller den nederste ved det næste Bord nedenfor det, hvortil Gjæsten var indbudt. Ligeledes vedligeholdtes Exspektant - Indretningen i samme Form som hidtil, og Strængheden i Haandhævelsen af, at Levningerne virkelig kom Exspektanterne tilgode, gik saa vidt, at Kommunitetslovene i dette Tidsrum truede den Alumnus, der hemmelig stak noget af Maden til sig, med 8 Dages Udelukkelse fra Klosteret. Denne Strænghed var unægtelig saameget mere nødvendig, som der f. Ex. i det 18de Aarhundredes første Decennium paa en Tid, da Antallet af faste Pladser paa Klosteret endnu ikke var fuldt 100, daglig ses at have samlet sig henved 70 Exspektanter i Kommunitets-Bygningens Forstue. Uagtet man iøvrigt, som det fremgaar af det Anførte, havde været langt omhyggeligere end forhen i ved

detaillerede Bestemmelser at varetage Alumnernes Tarv ligeoverfor Økonomen, og uagtet det i denne Periode ikke vides at være kommet til saadanne Besværinger over Bispisningen som tidligere, var det vistnok langt fra, at der jo nu og da kunde have været al Grund til at fremkomme med saadanne. I alt Fald foreligger der flere Vidnesbyrd om, at Kosten paa Klosteret ofte var saa knap tilmaalt og saa slet tillavet, at den ikke forslog til at stille Sulten, og at Øllet var saa surt, at Nydelsen deraf gik ud over Alumnernes Helbred.

11. I de Forpligtelser, som paaahvilede Kommunitetets Alumner, skete der i det her foreliggende Tidsrum kun yderst faa Forandringer. De vare ligesom forhen pligtige til under Strafansvar at overvære Guds-tjenesten paa alle Dage, saadan affholdtes, at bivaane de befalede Forelæsninger, hvortil der henimod Aarhundredets Slutning endnu føjedes Universitetslærernes offentlige Disputatser, og at deltage i de for dem særlig foreskrevne Klosterøvelser. Ligesom det allerede tidligere maatte anses som Noget, der ligefrem fulgte af de dem saaledes paalagte Forpligtelser, at det ikke uden videre stod dem frit for at forlade Byen, saaledes gjordes det nu til Gjenstand for mere detaillerede Forskrifter, hvorledes Tilladelse hertil skulde indhentes hos Eforus og anmeldes for Provsten, og hvor lang Tids Fraværelse der saaledes kunde bevilges efter Hensyn til den større eller mindre Afstand mellem den Paagjældendes Hjemsted og Hovedstaden. Medens Bordøvelserne vedligeholdte sig ganske i den Skikkelse, der er omtalt i det foregaaende Afsnit, skete der med Hensyn til de mere solenne

Øvelser, der foregik i Regenskirken, enkelte Modifikationer. Tidligere havde der ved Disputereøvelserne af den her forudsatte Art kun været Tale om Opstillingen af et Antal Theses; men nu ses det at have paahvilet Præsens i Forvejen at udarbejde en Afhandling, hvis Emne stadfæstedes af Provsten, og som han derefter offentlig havde at forsvare, og henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede blev det endog Skik at lade saadanne Afhandlinger trykke, hvorved Forfatterne sattes i saa store Udgifter, at det maatte forbydes dem at lade trykke Afhandlinger paa mere end $1\frac{1}{2}$ Ark.

III.

12. Det Første, der efter den store kjøbenhavnske Brand i Aaret 1728 fra Kommunitetets Side maatte paatænkes, var at raade Bod paa den Nød blandt Alumnerne, som hin Ulykke medførte. De, der vare istand til at finde deres Subsistens udenfor Hovedstaden, fik strax af Stiftelsen 3 Rdr. hver i Rejsepenge, hvorimod der, fra 5te December af og indtil Spisningen atter optoges, tilstodes de Alumner, som ikke saa sig istand til at forlade Byen, hver 4 Mark ugenlig i Kostpenge, medens Provstens Vederlag for Kosten fastsattes til 2 Rdr. om Ugen. Det Næste, der skulde sørges for, var Gjenopførelsen af de afbrændte Bygninger, hvortil Kommunitetet ikke, saaledes som f. Ex. Universitetet, fik Andel i den i begge Riger udskrevne

Brandskat. Uagtet Stiftelsen i den efter Ildebranden nærmest paafølgende Juni Termin ansloges at ville have en disponibel Kapital af 21,000 Rdr., faldt det den haardt nok at skaffe Midler til at gjenoprette Skaden, og der maatte derfor paany gjøres Gjæld, som efterhaanden løb op til 5000 Rdr. De pekuniære Vanskeligheder medførte, at det kun gik langsomt med Gjenopførelsesværket. I Juni 1729 paabegyndtes Rydningen af Kommunitets-Bygningens Brandtomt, og først den 2den December 1731 kunde den nye Bygning indvies, Spisningen atter paabegyndes for en Besætning af 100 Mand, og Øvelserne, som siden April 1729 havde været afholdte i den i al Hast istandsatte Regenskirke, forlægges derhen. Den saaledes gjenopførte Klosterbygning var langt aneligere og mere hensigtsmæssig indrettet end den afbrændte. Dens Ydre var i det Væsenlige, som det er den Dag idag, kun at der over Porten og over de tilsvarende Fag henimod den søndre Ende var anbragt to Frontespicer, og at Døren, der nu fører op til Universitetskontorerne, manglede. Ved Siden af den ene af de ældre Mindetavler, der havde overlevet Branden 1728, indsattes der i Aaret 1740 en ny*). Hvad Rummets Fordeling

*) Dennes Indskrift lyder saaledes: „Anno MDCCXXVIII i den Kjøbenhavn almindelig overgangne store Ildebrand afbrændte igjen det kongelige Communitet saavel som Regentsen, hvilke begge af Communitetens Indkomster og dens Forbedring igjen bleve opbyggede anno MDCCXXX, *directoribus Christiano Wormio, Sjell. episc., Iohanne Bartholino, s. s. theol. d., Iohanne Steenbuchio et Severino Lintrupio, confess. regis utpote tunc temporis theologie professoribus, oeconomo Erasmo Bysing, S. R. M. consil. justitie ut et consule Hafn. anno officio ejus XXXIIII*“.

angaar, da var Køkkenet med Bryggerset saavel som den 7 Fag store net udstyrede Spise- og Øvelsessal anbragte i nederste Etage af Hovedlængen ud til Nørregade. I samme var der tillige anvist Økonomen Bolig, medens der senere indrettedes ham en Lejlighed i den ind til Studiigaarden vendende Sidebygning. Hovedlængens øverste Etage indeholdt foruden endel mindre Værelser et til Spisesalen svarende meget stort Rum, hvis Anvendelse forbeholdtes nærmere Bestemmelse. Ligesom man saaledes allerede fra Begyndelsen af ikke havde Brug for endel af Rummet i den nye Bygning, saaledes kom man, da Spisningen senere ophørte, i Forlegenhed med Anvendelsen af den hele store Bygning, blandt hvis Lokaler kun Økonomboligen og Øvelsessalen tjente Stiftelsens Interesser, og det foresloges derfor 1751 af et Medlem af Stiftelsens Bestyrelse at omdanne Bygningen til et Slags Filial af Regensen, indrettet til Bolig for en 50—60 Alumner. Dette Forslag vandt dog ikke Regeringens Bifald, hvorimod i 1755 den nordre Del af Bygningen med en Bekostning for Stiftelsen af 7800 Rdr. indrettedes til Bolig for Universitetets Prokansler Erik Pontoppidan, hvis Enke beholdt den lige til 1809, medens den øvrige Del af Bygningen efterhaanden toges i Brug til Friboliger især for Professorer, til Lokale for Universitetets Naturaliesamlinger m. v.

13. Ligesom Branden 1728 skaffede Universitetet og Kommunitetet nye Bygninger, saaledes gav den ogsaa Stødet til en Reorganisation af hint, der tillige kom til at berøre dettes Anliggender. I Juni 1731 nedsattes der nemlig under Forsæde af den nys udnævnte Universitets-

patron Iver Rosenkrands en Kommission med det Hverv at udarbejde en ny Fundats for Universitetet, der fik kongelig Stadfæstelse den 31te Marts 1732. Medens denne Fundats vel gav Regler ogsaa for Kommunitetets Ordning, indeholdt disse i det Væsenlige ikke synderlig Nyt, men vare mere kun at betragte som en Stadfæstelse af, hvad der i Tidernes Løb var anordnet af Bestyrelsen eller havde dannet sig ad Sædvanens Vej. Denne Fundatsens ligeoverfor Kommunitetet lidet reformatoriske Karakter ses bedst deraf, at den ikke engang gjorde sig det til Opgave endelig og bestemt at løse den gamle Tvivl med Hensyn til Spørgsmaalet om Retten til Stiftelsens Bestyrelse. Den paalagde vel Universitetets Rektor ganske i Almindelighed at drage Omsorg for Overholdelsen af samtlige Fundatsens Bestemmelser, den gjorde ham det til Pligt i Forening med det filosofiske Fakultets Dekanus og de theologiske Professorer fire Gange aarlig at inspicere Kloster og Regens — medens det forøvrigt stod ham ligesaavel som disse frit for, naar de vilde, at indfinde sig i Kommunitetets Spisesal, hvortil hver især havde en Nøgle — og den forpligtede endelig samtlige Universitetslærere til efter Omgang én Gang ugenlig uanmeldt at besøge Klosteret. Men da det theologiske Fakultet alene beholdt Retten til at udnævne Stiftelsens Embedsmænd og Alumner, gik det med hine Bestemmelser som med de tilsvarende ældre: de fik efterhaanden ikke mindste praktiske Betydning, og Fakultetet blev i Gjærningen Enebestyrer alene med Ansvar for og under Tilsyn af Universitetspatronen som Regeringens Repræsentant. Den Myndighed, der saaledes var lagt i Hænderne paa det

theologiske Fakultet, og som kun undergik nogen Indskrænkning ved det 1755 oprettede Embede som Universitetets Prokansler, udøvedes vedblivende i Overensstemmelse med den gamle Ordning, hvorefter hver enkelt af Professorerne et Aar ad Gangen som Inspektor besøgede de daglige Forretninger og det umiddelbare Tilsyn, ligesom der ogsaa strax efter, at Fundatsen var udkommet, paa samme Maade som tidligere af Fakultetet gaves en Række Statuter til Efterlevelse for Stiftelsens Embedsmænd og Alumner. Det skal iøvrigt siges til det theologiske Fakultets Ære, at det benyttede sin Magt i Kommunitetets Anliggender med en Redelighed, Klogskab og Aarvaagenhed, der lagde Grunden til Stiftelsens senere glimrende Formuesforfatning, og hvoraf Ingen havde større Fortjeneste end Nordmanden Peder Holm, der saa at sige ligefra Aaret 1724, da han blev Alumnus, og senere som Dekanus, Provst og theologisk Professor lige indtil sin Død 1777 viede Kommunitetet sine bedste Kræfter. Fra Aaret 1743 gaves Tienderne ikke mere i Fæste, men bortforpagtedes ved Auktion paa ét Aar ad Gangen, og to Aar senere indførtes en ny Jordebog for Godset, der paa engang fremmede baade Bøndernes og Stiftelsens Tarv. Som en Følge af disse Foranstaltninger oversteg Indtægterne allerede 1750 Udgifterne med omtrent 1000 Rdr., og Aaret efter betalte Kommunitetet det sidste Afdrag paa den Gjæld, der var stiftet i Anledning af Branden 1728.

Med Hensyn til Økonomens Embede skete der i den første Del af dette Tidsrum ingen Forandring med den Ordning, der var truffen 1683, saaledes at han dels bestred Spisningen efter en bestemt Taxt dels forvaltede Godset og

Tienderne med Bistand af en selvvalgt, men af Stiftelsen lønnet Fuldmægtig. Da Spisningen ophørte, indskrænkedes imidlertid Forretningerne i høj Grad, idet der istedetfor den besværlige Økonomi i indskrænket Forstand nu kun blev Spørgsmaal om at udbetale Provsten dennes og Alumnernes Kostpenge. En tilsvarende Forringelse undergik efterhaanden Embedets Indkomster, og ligesom flere af de uvisse Indtægter bortfaldt, saaledes nedsattes 1759 den faste Lønning fra 600 til 300 Rdr. — Heller ikke i Provstens Stilling skete der ved Fundatsen af 1732 nogen væsentlig Modifikation; kun ses der nu at have tilkommet ham en Ret til at foreslaa Kandidater til ledige Pladser paa Kommunitetet, hvormed der ikke tidligere synes at have været Spørgsmaal. Fundatsen stillede en Forbedring af Embedets økonomiske Forhold i Udsigt; men da denne ikke strax kunde gennemføres, antog Sjellands Biskop den daværende Provst som sin Vikarius — hvilken Stilling vedblev at være forenet med Embedet indtil 1788 — og først 1737 reguleredes Embedets faste og tilfældige Indtægter til omtrent 380 Rdr. aarlig.

Dekanerne, hvis Antal 1757 forøgedes fra 9 til 11, skulde ifølge den nye Fundats vælges af Provsten blandt „de allerlærdeste og skikkeligste Personer i eller udenfor Kommunitetet“ og Valget derefter stadfæstes af det theologiske Fakultet. „Lærdommen“ forudsattes det i Reglen de skulde godtgjøre ved at tage Magistergraden. Med Hensyn til det dem tilkommende Vederlag skete ingen Forandring; dog skulde de kunne komme overens med Økonomen om istedetfor Kosten *in natura* at faa udbetalt Kostpenge, og efterat Spisningen var ophørt, bleve de 4

Mark ugenlig, der afløste denne, for Dekanerne 1757 forhøjede til 1 Rdr. Deres Pligter vare ligeledes i det Væsenlige de samme som tidligere, indtil det 1759 paa-lagdes dem at holde mindst 2 til 4 Timers Forelæsning om Ugen i de Fag, de særlig maatte have lagt sig efter, imod herfor at oppebære et taaleligt Honorar af deres Tilhørere og imod Løfte om fortrinlig Adgang til Befordring. Iøvrigt ansaas det endnu ikke for overflødigt ogsaa for Dekanerne at foreskrive Straffe af Bøder, Suspension af Beneficiet o. s. v., hvilke Straffe imidlertid aldrig synes at være komne til Anvendelse, uagtet Anledning dertil stundom ikke fattedes. — De rent underordnede Poster som Famulus og Skænker vedbleve endnu efter Spisningens Ophør, dog saaledes at den førstnævnte fra denne Begivenhed af blev et Slags Bud eller Pedel og den anden fungerede som Fyrbøder paa Klosteret.

14. Ifølge Fundatsen af 1732 skulde det have sit Forblivende ved det Antal af 100 Alumner, der siden 1709 havde havt Plads paa Klosteret. Men efter Spisningens Ophør og efterhaanden som Stiftelsens økonomiske Forhold forbedredes, forøgedes dette Tal i Tiden fra 1757 til 1764 med 74. Fra Aaret 1767 og indtil Periodens Slutning udgjorde det hele Antal Stipendienydende, privilegerede og uprivilegerede, ordenlige og overordenlige Alumner endog 200 og var saaledes steget til det Dobbelte af det oprindelige Tal. Som Betingelser for Adgang til Stiftelsens Goder fordrede Fundatsen Trang, et halvt Aars Ophold ved Universitetet og Underkastelse af den tidligere omtalte Adgangs-prøve, dog at den mellemste af disse Betingelser ikke behøvede

at være tilstede for Studenter fra Island og Færøerne. Indfødsret opstilledes ikke udtrykkelig som Betingelse, men betragtedes som en Selvfølge. Uanset Inkorporationsakten af 1721 blev der i den første Halvdel af dette Tidsrum endnu bestandig nægtet Sønderjyder Adgang til Kommunitetet, indtil Reskriptet af 20de Oktober 1758 udtrykkelig hjemlede dem den, eftersom „Undersaatterne i Slesvig ikke bør anses for Andet, end hvad de virkelig ere, nemlig rette Danske og fødte inden Danmarks Riges Grændser“. At endelig evangelisk-luthersk Trosbekjendelse forudsattes hos Ansøgerne, kan skjønnes deraf, at man endog fandt det nødvendigt til særlig kongelig Afgjørelse at indstille et Tilfælde, hvor en paa denne Bekjendelse døbt Jøde søgte Plads paa Stiftelsen. Idet Fundatsen forpligtede Alumnerne til under Straf af Beneficiets Forbrydelse at høre de theologiske og juridiske Professorers Forelæsninger, synes det temmelig utvivlsomt, at Adgang til Kommunitetet nu ikke længer kunde paastaas udelukkende at tilkomme theologiske Studerende. Men Fakultetet haandhævede ikke destomindre bestandig denne Paastand, saa at det kun var rent undtagelsesvis, at der nu og da efter særlig Intervention skænkedes Dyrkere af andre Videnskabsfag Adgang til Stiftelsen, ligesom det ogsaa hændtes, at saadanne for en Tid hørte theologiske Forelæsninger blot for at opnaa denne Berettigelse. Bestemmelsen om, at *Baccalaurei* maatte beholde Kommunitetet i 5, andre Studenter derimod kun i 3 Aar, vedligeholdtes, og 1760 bestemtes det, at bortset fra dem, som allerede forud vare privilegerede, overhovedet kun *Baccalaurei* eller Studenter, der ved den filosofiske Examen havde

faaet en saadan Karakter, at de kunde blive det, maatte faa akademiske Beneficier. Da Baccalaureat-Graden 1775 ophævedes og den filologiske Examen indførtes, traadte de, der havde underkastet sig denne akademiske Prøve, ind i alle de Rettigheder, som hidtil havde tilkommet *Baccalauræi*.

Ligesom de tidligere Privilegier paa fortrinlig Adgang til Klosteret, der tilkom Studenter fra Island og Færøerne samt fra Trondhjems og Frederiksborg Skoler, stadfæstedes ved Universitetsfundatsen af 1732, saaledes er vistnok en lignende Forret allerede inden 1777 tilstaaet Studenter fra Kolonierne i Grønland. Islændernes Privilegium udvidedes forsaavidt ved et Kongebud af 1759, som det bestemtes, at de unge Studerende fra Øen, der ifølge dette skulde nedsendes for at anbringes i en af Latinskolerne i Kjøbenhavn, Roskilde, Helsingør eller Slagelse, i den omhandlede Henseende skulde stilles lige med de umiddelbart fra Island dimitterede Studenter. I Begyndelsen af denne Periode fortolkedes de nævnte Privilegier saaledes, som om de hjemlede de Paagjældende Ret til at forlange, at upriviligerede Studenter, der allerede vare Alumner, midlertidig skulde udelukkes for at give hine Plads, men senere afslog man udtrykkelig islandske Studenter, der forlangte en slig Fortolkning gjort gjældende til deres Fordel, denne deres Begjæring. Medens Antallet af privilegerede Alumner saaledes ikke forøgedes i noget betydeligt Omfang i dette Tidsrum, gjælder det Modsatte om dem, vi have kaldt *extra ordinære Alumner*, idet der efterhaanden bevilgedes dels enkelt dels dobbelt Portion Kostpenge af Kommunitetet til en Lærer ved de 32 Mænds Skole, 5 Kateketer ved for-

skjellige kjøbenhavnske Kirker, 4 Elever af den grønlandske Missionsanstalt, 6 Medhjælpere ved den 1761 befalede Opmaaling af Landet, 2 Assistenten ved det astronomiske Observatorium paa Rundetaarn og endelig til 4 Islændere, der uddannede sig til Læger paa deres Fødested.

15. Spisningen paa Klosteret finde vi ved dens Gjenoptagelse i Slutningen af 1731 ordnet ganske som i Tiden siden 1683. Om Medtagelsen af Gjæster var der dog ikke længer Tale, hvorimod Ikke-Alumner ligesom før kunde indfinde sig ved Maaltiderne som *exercitarii*. Under Maaltiderne læstes der endnu bestandig et Stykke af Bibelen paa Latin, og ligesom de indlededes med en Bordbøn, saaledes blev der til Slutning afsungen en Psalme. Hvor megen Vægt Tidsalderen end iøvrigt lagde paa Færdighed i de klassiske Sprogs Brug, ses der dog ikke længer at have været opstillet noget Forbud mod Benyttelsen af Modersmaalet ved den indbyrdes Samtale under Maaltiderne paa Klosteret. Der var vel endnu Tale om Exspektanter, men ikke længer om disses uhyggelige Kamp om Levningerne, idet de kun havde Ret til efter Anciennet at indtage Fraværendes Plads ved Bordene. — Alumnernes Bespisning, for hvis Skyld Kommunitetet var oprettet, bibeholdtes imidlertid ikke engang gennem det første Decennium af det her omhandlede Tidsrum af Stiftelsens Historie, og hertil synes de kort efter dens Gjenindførelse paany opdukkende Klager over Mangler ved Kosten at have været en sær medvirkende Aarsag. Allerede i Sommeren 1734 indgave Alumnerne til Biskoppen en Besværing paa hele 14 Ankeposter over Økonomens mislige Omgang med Spisereglementet,

og da denne Klage ikke frugtede, indgik de i Efteraaret s. A. med en ny umiddelbart til Universitetspatronen og skildrede heri Tilstanden som saa slet, at de ofte havde „maattet gaa hungrig fra Bordet og lade Maden staa formedelst dens Slethed og Udygtighed“. Patronen sendte Klagen til det theologiske Fakultet med Paalæg om at søge Manglerne afhjulpne. Økonomens Erklæring blev indhentet, men denne, der gik ud paa at benægte og tildels latterliggjøre de fleste Anker, medens den til Gjengjæld beskyldte Alumnerne for at have tilføjet baade ham selv og hans Folk forskjellig Overlast og endog for med Forsæt at have fordærvet i og for sig ordenlig Kost, efterat den var sat paa Bordet — tilfredsstillende ingenlunde Fakultetet. Det betegnede den ligefrem som „slet grundet“, og idet der tilstilledes Økonomen en i Mellemtiden indkommen tredje Besværing fra Alumnerne, paalagdes det ham nøje at holde sig Reglementet efterrettelig, hvis man ikke skulde se sig „tvungen til at gribe til de Midler, som han nødigt vilde.“ Hermed synes Uvejret at være drevet over for denne Gang og Tilstanden at have bedret sig. Men allerede halvandet Aar efter saa endog Provsten, den før omtalte Peder Holm, sig nødt til at indgaa med Klage til Fakultetet over Økonomen. Denne døde imidlertid kort efter, hans Enke sagde sig fra Spisningen, og da det derpaa i et Fakultetsmøde af Biskoppen henstilledes, om man ikke af Hensyn til Kommunitetets mindre heldige økonomiske Stilling skulde foreslaa Kongen at hæve Spisningen indtil bedre Tider, faldt denne Tanke i god Jord. I Fakultetets Forestilling til Kongen paa-beraabtes som Grunde for den foreslaaede Foranstaltning,

at Kommunitetet ved Kloster- og Regensbygningens Gjenopførelse ikke alene havde maattet optage sin opsparede Kapital, men endog stifte en Gjæld paa 5000 Rd., hvis Forrentning i Forbindelse med Stiftelsens øvrige Udgifter med de daværende lave Kornpriser vilde mere end opluge Indtægterne, at yderligere Udgifter forestode, naar Regensen fuldstændig skulde gjenopføres*), at Spisningen allerede forhen midlertidig havde været standset, at Alumnerne selv vilde være tilfredse med Forandringen, og at Øvelserne ligefuldt kunde fortsættes. Uanset at flere af de saaledes paaberaabte Grunde synes temmelig svage og den næstsidste vistnok var ligefrem urigtig, blev dog Indstillingen den 12te Oktober 1736 bifaldet af Kongen, saaledes at Spisningen for Fremtiden skulde ophøre, og at der i Stedet skulde tilstaas Alumnerne i Kostpenge hver 4 Mark ugenlig. Allerede fra midt i September var Spisningen i Gjærningen ophørt og Alt, hvad der mindede om den, fjernet fra Klosteret, og uagtet Regeringen endnu 1755 ansaa Foranstaltningen for rent midlertidig og truffen alene i den Hensigt, at Kommunitetet kunde forvinde den ved Branden afstedkomne Nedgang i sin økonomiske Status, blev Spisningen dog aldrig senere gjenoptagen.

---

*) I de nærmeste Aar efter Branden 1728 var nemlig kun Kirkelængen og den østlige Halvdel af Længen ud til Kannikestræde, der begge havde lidt mindst, blevne istandsatte og Længen ud til Skidenstræde gjenopført, medens den vestlige Halvdel af Længen ud til Kannikestræde vedblev at henligge i Ruiner, indtil man i 1743 paabegyndte Gjenopførelsen.

16. Hvad Alumnernes Forpligtelser angaar, da vil et Henblik til den Tid, fra hvilken de nye Regler for Stiftelsen hidrøre, tilstrækkelig forklare, at der ikke heri indeholdes nogen Eftergivelse af de gamle Bestemmelser, der under Strafansvar tilholdt Alumnerne at deltage i Gudstjenesten, og det var først hen i den anden Halvdel af denne Periode, da en anden Tidsaand efterhaanden gjorde sig gjældende, at man synes mere og mere at have set igjennem Fingre med disse Bestemmelers Overholdelse. Alumnerne maatte fremdeles ligesom hidtil under Strafansvar godtgjøre fittigt Besøg ved de offentlige Forelæsninger, og det paalaa vedblivende Dekanerne at udøve den daglige Kontrol i saa Henseende. Sygdomsforfald maatte for at tjene som Undskyldning bevises for Provsten, og til Bortrejse maatte der erhverves skriftlig Tilladelse saavel fra denne som fra vedkommende Privatpræceptor, hvilken Tilladelse kun meddeltes af sær nødvendige Grunde og for en begrændset Tid. Med Hensyn til de fra gammel Tid hævdede særlige Klosterøvelser lod Universitetsfundatsen af 1732 og de til denne sig sluttende Bestemmelser i det Væsenlige Alt blive ved det Bestaaende. Efterat Spisningen var afskaffet og Fristelsen til at forsømme Bordøvelserne saaledes var bleven langt større end for, bestemtes det, at der skulde holdes en særlig Bog over Udeblevne, at disse for de Dage, som de forsømte, de tre første Gange skulde miste deres Kostpenge, der tilfaldt de Exspektanter, som overtog deres Parties, og fjerde Gang have Beneficiet forbrudt. Iøvrigt medførte Spisningens Ophør ingen anden Forandring, end at Øvelserne ind-

skrænkedes til de Formiddagstimer, der indtil da havde været anvendte til Middagsmaaltidet, ligesom en stor Del af de senere tilkomne ekstraordinære Alumner fritoges for Deltagelse i Øvelserne. Forandringen med Hensyn til de mere solenne Disputations- og Deklamations-Øvelser i Regenskirken indskrænkede sig væsentlig dertil, at hver Alumnus herefter kun én Gang aarlig kom til at disputere eller deklamere. Det var nu ligefrem befaleet, at der som Grundlag for det førstnævnte Slags Øvelse skulde udarbejdes en latinsk Afhandling, hvis Emne valgtes frit af den Paa-gjældende, dog at der ikke maatte disputeres over et theologisk Emne „*sine præside theologo*“. Emnerne for Deklamations-Øvelserne bleve derimod ligesom forhen foreskrevne af Provsten. Begge Slags Udarbejdelser skulde i Manuskript forevises for og censureres af vedkommende Privatpræceptor, som derefter forsynede dem med sit „*vidi*“ eller, ifald de skulde trykkes, sit „*imprimatur*“. De af *Baccalauræi* udarbejdede Afhandlinger paalagde Fundatsen nemlig udtrykkelig Forfatterne at lade trykke, forsaavidt de havde Evne dertil, og hvad enten dette nu var Tilfældet eller ej, maatte der saavel af hver saadan Afhandling som af de andre Alumners Deklamationer afgives et uindbundet Exemplar til Provsten, der ved Aarets Udgang skulde samle dem alle, lade dem indbinde og afgive dem til Universitets-Bibliotheket, hvor der den Dag idag i alt Fald for Aarrækken 1746—77 findes en af 30—40 voluminøse Kvarthind bestaaende „*Fasciculus dissertationum alumnorum communitatis regiæ*“. De her omhandlede Øvelser foregik nu hver Onsdag og Lørdag. Forsømmelse af at varetage sine

Partes paadrog vedkommende Alumnus en Bøde af 2 Mark for hver Uge, den bestemte Dag blev oversiddet, og med Udelukkelse fra Kommunitetet, indtil han opfyldte sin Pligt og betalte Bøden. Strakte Forsømmelsen sig over et helt Semester, mistede den Paagjældende sin Plads som Alumnus.

17. Med det her foreliggende Tidsafsnit af Kommunitetets Historie tage vi Afsked fra Klosterøvelserne i den Skikkelse, i hvilken de med faa Forandringer havde vedligeholdt sig lige siden Stiftelsens første Tider, altsaa i mere end tvende Aarhundreder. Vi skulle derfor paa dette Sted hidsætte et Par Ord til nærmere Belysning af disse Øvelsers Væsen og Betydning. Hvad da for det Første Bordøvelserne angaar, da vare de i den ældste Tid, da Emnerne for dem hentedes fra samtlige da kjendte humane Videnskaber, og da de tildels gik ud paa Udenadslæren af foresatte Pensa, aabenbart anlagte paa at skulle være et Supplement til Skoleundervisningen og paa at bibringe Alumnerne et Indbegreb af de Kundskaber, der betingede Tidsalderens højere Dannelse. Efterhaanden som Skolernes egne Undervisningsfag forøgedes, indskrænkedes imidlertid Gjenstanden for hine Øvelser. Mere og mere udelukkende drejede de sig om Theologien, der dengang saagodtsom uden Undtagelse maatte betragtes som Alumnernes egenlige Brødstudium, og om de Discipliner, som efter Datidens Opfattelse nærmest betragtedes som Indledning til dette Studiums Dyrkelse, og samtidig hermed skiftede Øvelserne ogsaa forsaavidt Form, som Vægten alene lagdes paa Disputation. Indskrænkningen i Øvelsernes

Gjenstand blev imidlertid lidet heldig for de Studerendes aandelige Standpunkt i Almindelighed, idet den medførte, at Størsteparten af dem aldeles forsømte de humane Fag og som oftest endog i disses første Begyndelsesgrunde røbede en i vor Tids Øjne fast ubegribelig Uvidenhed.

I Modsætning til Bordøvelserne skulde de til andre Tider og Steder henlagte Øvelser fremme en mere selvstændig aandelig Udvikling hos Alumnerne; men man maa dog vel vogte sig for at danne sig altfor store Forestillinger om disse Øvelsers Betydning og Udbytte. Deklamations-Øvelserne, der vare foreskrevne for Begynderne, maatte uagtet den mundtlige Fremsigelse nærmest betragtes som Stiløvelser, der sigtede til at indøve de rhetoriske Regler og den latinske Grammatik, medens den materielle Behandling af det paagjældende Emne saavel som Fremsigelsesmaaden traadte mere i Skyggen. At dømme efter den paa Universitets-Bibliotheket opbevarede Samling af Klosteralumnernes Deklamationer og Afhandlinger som Grundlag for Disputereøvelser vare de første med Hensyn til Indhold og Behandlingsmaade nærmest at sammenstille med Udarbejdelse i Modersmaalet fra Mellemlasserne i vor Tids lærde Skoler. Som oftest gik de nemlig ud paa Individualisation af et Ordsprog eller en anden Almensætning (som f. Ex. „Enhver er sin egen Lykkes Smed“), paa en fingeret Tale af en historisk Person ved en vis opgiven Lejlighed o. s. fr., men vare altid holdte i en stærkt fremtrædende rhetorisk Stil med en klingende Parentation til Tilhørerne som Indledning og en mere højtravende end varm Bøn for Kongehus, Højskole o. s. v. til Slutning.

Ved Disputereøvelserne af den her omtalte Art, der jo forudsatte, at den paagjældende Alumnus allerede havde erhvervet sig „*prima in philosophia laurea*“, var hans Rolle forsaavidt mere selvstændig end baade ved de tilsvarende Bordøvelser og ved Deklamations-Øvelserne, som han optraadte i Egenskab af Præses og som saadan udæskede samtlige Tilsteværende til Kamp over selvvalgte Theses. Men bortset fra, at hele Vægten ogsaa her lagdes paa det Formelle, idet Akten aldeles overvejende var anlagt paa en Indøvelse i Dialektiken, og der kun tillagdes det reale Indhold en underordnet Betydning, var det en særlig uheldig Udvikling, Sagen tog, da det blev først Skik og senere endog Lov, at den som Grundlag for Drøftelsen udarbejdede Afhandling skulde trykkes — Noget, der ikke kunde Andet end i rigt Maal bidrage til at vække tomt Hovmod og Overvurdering af de Paagjældendes aandelige Standpunkt. En Undersøgelse af den oftnævnte Samling af disse „Dissertationer“ godtgjør nemlig tilstrækkelig, hvad der i og for sig er ganske naturligt, at de i ni af ti Tilfælde bragte ganske almindelige Sager tiltorvs, og de gjøre i Reglen det samme Indtryk, som man vilde faa, hvis det i vore Dage var Brug at befordre til Trykken de Udarbejdelser, Studenterne affatte hos deres Manuduktører eller ved de af Universitetslærerne afholdte Skriveøvelser. Emnerne ere tilmed meget ofte valgte saaledes, at de paagjældende Afhandling afgive en slaaende Illustration til Holbergs idelig gjenkommende Satire over, hvad man i hans Dage kunde gjøre til Gjenstand for akademiske Mundkampe (som f. Ex. de yndede Themata: „Hvad Slags Træ Kundskabens Træ

var“ eller „Hvad det var for en Fisk, der slugte Jonas“).

Spørges der særlig om Udbyttet af Klosterøvelserne i begge deres Arter, da maa Svaret blive: først og fremmest en Færdighed i den skriftlige og mundtlige Brug af det latinske Sprog, som vor Tids Studenter vanskelig gjøre sig en tilsvarende Forestilling om, og dernæst en saadan Dygtighed i den dialektiske Fægtekunst, at de Studerende ved Kjøbenhavns Universitet i den Henseende almindelig ansaas for at overgaa deres Standsfæller ved alle Datidens andre Højskoler. Men ligesom Evnen til med Lethed at udtrykke sig i det latinske Sprog i Reglen ikke faldt sammen med en Evne til at skrive eller tale det i nogen ren eller klassisk Form — hvad der tilstrækkelig kan skjønnes af Datidens Distinktion mellem „god Latin og brugelig Klosterlatin“, saaledes havde den dialektiske Færdighed ogsaa sin Skyggeside. Netop fordi man satte saa overoverordenlig stor Pris paa den mundtlige Drøftelses Methodik, der var udviklet til det mest stringente System, og over Dygtigheden i at tumle med „Distinktionerne“ glemte eller oversaa Betydningen af det, hvorom der disputeredes, udsattes alt videnskabeligt Liv for at opløses i lutter Formalisme og slog ud i et saadant Pedanteri som det, Holberg har skildret os i sin „Erasmus Montanus“. Det Onde blev endnu værre derved, at man uden Hensyn til Videnskabens Fremskridt med en haardnakket Sejghed holdt paa de engang anordnede Lære- og Haandbøger, hvorfra Emnerne for de daglige Bordøvelser skulde hentes. Dette medførte, at Themata for Disputereøvelserne bleve

saa udpidskede, at de kun vakte Lede hos alle Paagjældende. For at vedligeholde nogen Interesse for Øvelserne maatte Spidsfindigheden anstrænge sig til det Yderste, og tilsidst udartede derfor Øvelserne til et saa tomt og forargeligt Syllogisme-Jægeri, at der baade i og udenfor Højskolen, ja endog fra Øvelsernes egne Tilsynsmænd rejstes bittere Klager derover og højkrævede Fordringer om en Reform.

IV.

18. Efterat det Baand, der hidtil her i Landet havde tyngt paa den offentlige Ytringsfrihed, var blevet sprængt af Struense, lagde den Erkjendelse af, at Klosterøvelserne ikke længere svarede til Tidens Krav, der, som nys paapeget, havde begyndt at røre sig i den akademiske Verden, sig for Dagen i en hel lille Literatur af Smaaskrifter, der gjorde Universitetets og tillige Kommunitetets Tilstande til Gjenstand for Kritik. Denne Kritik fandt et saa meget villigere Øre hos Regeringen, som den allerede dengang i høj Grad indflydelsesrige Ove Høegh-Guldberg længe havde været misfornøjet med Kommunitetet og nærrede den Tanke at omforme dette og den dermed i Forbindelse staaende Regens til et Kollegium efter engelsk Mønster, hvis Alumner underkastedes en bestemt Studieplan, som søgtes overholdt ved et omhyggeligt Tilsyn. I December 1775 nedsattes der en Kommission paa 6 Medlemmer, der

under Forsæde af Sjellands Biskop fik det Hverv at udarbejde en ny Fundats for begge de nævnte Stiftelser. Uagtet Guldberg selv havde taget Plads i Kommissionen og gav dens Arbejder deres Præg, fandt den dog en bestemt og haardnakket Modstander i den daværende theologiske Professor Peder Holm, der nu i sit Livs Aften værnede om sin kjære Stiftelse i den Tilstand, hvori han havde forefunden den. Men denne Modstand, der kun skaffede ham selv Ubehageligheder, kunde ikke standse den guldbergske Plans Fremme, og den 25de Juni 1777 fik „Den nye forbedrede Foundation for de tvende ved Kjøbenhavns Universitet værende kongelige Stiftelser Kommunitetet og Regensen“ kongelig Stadfæstelse. I Mod-sætning til Universitetsfundatsen af 1732 behandlede den nye Kommunitetsfundats sin Gjenstand saa fuldstændig og udtømmende, at den udtrykkelig kunde ophæve alle ældre Bestemmelser desangaaende og ikke lod noget Punkt henstaa til Udvikling gennem Statuter fra Bestyrelsens Side. Som sit Formaal angav den at ville give Stiftelsen „Liv og Virksomhed til Statens, Kirkens og Videnskabernes Bedste samt tillige deri at se tilberedte saadanne Personer, som kan blive dulige til at iværksætte, hvad i Skoleforordningen af 11te Maj 1775 er befalet, og bruges til Lærestolene ved Universitetet, hvorved og haabes her at kunne tilvejebringe over en Del af den yngste studerende Ungdom en gavulig Opsigt, som baade kunde befordre Flittighed og bevare gode Sæder i den altid farlige Hovedstad, ja at forskaffe for bekymrede Forældre ikke kostbare Tilsynsmænd over de Børn, som de for Universitetets Skyld maatte ellers

overlade til en Frihed, der ikke altid har det bedste Udfald.“ Som Grundsætning for Stiftelsens Virksomhed udtalte Fundatsen derhos, at „det er bedre, at Nogle faa en skikkelig Hjælp, end at Mange nyde altfor Lidet“, ligesom den endelig udtrykkelig erklærede, at Enhver, der var udnævnt til Kommunitets-Alumnus, saavidt muligt tillige skulde have Bolig paa Regensen, uden at dertil behøvedes særlig Udnævnelse, og derved fuldstændig hævdede denne Stiftelses Karakter som blot Tilbehør til Kommunitetet.

19. Medens Fundatsen ellers i mange Punkter imødekom de Reformforslag, der vare fremkomne under den ovenfor antydede forudgaaende offentlige Drøftelse af Kommunitetets Anliggender, var dette derimod ikke Tilfældet med Hensyn til Spørgsmaalet om Stiftelsens Bestyrelse, som Oppositionen havde ønsket fratagen det theologiske Fakultet. Fundatsen gav tverimod det Eneherredømme, som dette længe faktisk havde udøvet over Kommunitetet, en utvivlsom retlig Hjemmel, idet Fakultetet „uden i nogen Maade at dependere af eller staa i Konnexion med *Consistorio*“ skulde styre Stiftelsens Anliggender og derfor ogsaa have Adgang til i disse umiddelbart at henvende sig til Kongen. Derimod forandredes den Maade, hvorpaa Fakultetet hidtil havde besørget Tilsynet med Stiftelsen, idet de theologiske Professorer herefter ligelig skulde fordele de 12 Borde paa Klosteret imellem sig og hver især stadig fungere som Inspektør ved sine egne Borde. I Henseende til de nye Klosterøvelser skete der dog en Undtagelse fra Reglen om Fakultetets Eneraadighed, idet der til at føre det øverste Tilsyn med disse anordnedes en

bestandig Kommission, bestaaende af Sjellands Biskop, Stats- og Kabinetssekretæren, en af de Deputerede i Kancelliet, to Professorer af det theologiske Fakultet, en *Professor consistorialis* udenfor samme og endelig Kommunitetets Økonom. Denne Kommission, der tillige skulde raade over Kommunitets-Bygningen, delte imidlertid Skæbne med Øvelserne selv: efter 1784 beskikkedes der ingen nye Medlemmer i de efterhaanden bortdødes Sted, og den opløstes efterhaanden af sig selv. Løvrigt tabte den Raadighed, Fundatsen af 1777 havde indrømmet det theologiske Fakultet over Kommunitetets Anliggender, ikke lidet i Omfang og Betydning, efterat Universitetets - Patronatet 1805 var afløst af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, idet denne nye Myndighed langt mere umiddelbart greb ind i Stiftelsens Styrelse, end Tilfældet havde været med hint.

Efter Fundatsen skulde der ligesom hidtil af Fakultetet beskikkes en Økonom, som skulde besørge Stiftelsens Kasserer- og Regnskabsforretninger, føre Tilsyn med Bygningerne og drage Omsorg for Udførelsen af fornødne Reparationer, for de ringeres Vedkommende paa egen Haand. Den umiddelbare Bestyrelse af Godset skulde være Økonomen uvedkommende og bestrides af særegne Forvaltere. For at lette Fakultetets Tilsynet med disse oprettedes der et nyt Embede som Kommunitetets Sekretær, der dog bestandig skulde være forenet med Økonomposten. Foruden at besørge Stiftelsens Brevvexling, Protokolførelse og Arkivvæsen skulde det særlig paahvile Sekretæren én Gang aarlig at berejse og syne Godset. Det saaledes forenede

Embedde tillagdes der Fribolig i Kommunitets-Bygningen og 500 Rdr. i aarlig Løn. I denne Ordning skete der imidlertid 1813 den væsenlige Forandring, at Posten som Kommunitetets Økonom og Sekretær nedlagdes, og at samtlige de nys antydede Forretninger deltes mellem en Kasserer og en Bogholder, af hvilke den ene tillige skulde fungere som Sekretær, og at Tilsynet med disses Embedsførelse overtoges af et *Inspectoratus quæsturæ communitatis*, bestaaende af det theologiske Fakultets ældste og et andet af dets Medlemmer.

Med Hensyn til Provstens Stilling forblev det i alt Væsenligt ved det Bestaaende, kun at Øvelsernes Ophør selvfølgelig betydelig indskrænkede Omfanget af hans Forretninger, der fra da af overvejende knyttedes til Regensen og bestod i at føre Tilsyn med de der boende Kommunitets-Alumner*). Derimod medførte Fundatsen af 1777 store Forandringer i Dekanernes hele Stilling, og af Hensyn til den Rolle, som Dekanaterne skulde spille i Henseende til de nye Klosterøvelser, behandlede i det Hele Fundatsen denne Institution med særlig Interesse og Forkjærlighed. Af de 12 Dekaner (Provsten indbefattet) skulde de 6 „besidde en bekjendt Grundighed“ i Theologi, 2 i Retsvidenskab, 1 i Lægevidenskab, 2 i Naturlære og Matematik og 1 i

---

*) Indenfor denne Periode gjenvaktes for en kort Tid Benævnelsen Viceprovst, men i en anden Betydning end tidligere, idet nemlig de egenlige Provstforretninger med hin Titel 1796 overdroges Digteren Baggesen, medens den hidtilværende Provst beholdt Navnet og Notariatet ved det theologiske Fakultet.

Historie og for de tre førstnævnte Fags Vedkommende have godtgjort dette ved Erhvervelsen af „god Karakter“ ved Embedsexamen, ligesom de alle med samme Udfald maatte have bestaaet den filosofiske og filologiske Examen. Ingen maatte antages under 23 Aars Alder og uden Bevis for sædelig Vandel. Ledige Pladser skulde opslaas paa Klosteret, og blandt Ansøgerne skulde der, naar Alt iøvrigt var lige, tages særligt Hensyn til Kommunitetets Alumner eller Hørerne i de lærde Skoler. De theologiske Dekanatpladser bortgaves uden videre af det theologiske Fakultet, de øvrige efter indhentet Erklæring fra Fakultetet i det paagældende Fag, der foreslog 3, ordnede efter den formentlige Kvalifikation, blandt hvilke de theologiske Professorer da valgte én. I Vederlag skulde hver af Dekanerne oppebære 100 Rdr. aarlig, foruden at der tilstodes dem fri Bolig paa Regensen bestaaende af to Kamre. Bortset fra deres særlige Forpligtelser med Hensyn til Øvelserne, paa hvilede det Dekanerne hver især at føre det nøjeste Tilsyn med de ham an betroede Alumners Flid og Opførsel og at anmelde for Provsten ethvert Brud paa deres Pligter i saa Henseende, men iøvrigt at antage sig dem „som sine bedste Venner“, medens de til Gjengjæld skulde „ære og elske ham som deres Forstander og Lærer“. Han skulde besøge hver af dem mindst en Gang ugenlig og være hjemme en bestemt Tid hver Aften for at tage imod dem, hvis de ønskede at indhente hans Raad og Vejledning, Om Lørdagen skulde han indføre sin Censur over hver enkelt Alumnus i tvende dertil bestemte Bøger, en privat og en officiel, og disse Bøger maatte ugenlig forevises

Provsten og den inspicerende Professor. For Pligtforsømmelse kunde de efter gjentagen Paamindelse afskediges, hvorimod de for god Tjeneste kunde vente Befordring til ledige Embeder som Lærere ved Universitetet og de lærde Skoler, og var det som Forberedelse til slig Stilling tilladt dem at holde private Forelæsninger. Dekanetet var iøvrigt saa nøje knyttet til Klosterøvelserne, at det ikke overlevede disses Ophør, og fra Midten af Aarhundredets sidste Decennium beskikkedes Ingen mere i denne lige fra Kommunitetets Stiftelse nedarvede Værdighed. — Medens der ikke længere ses at have været Tale om den tidligere Post som Skænker, vedligeholdtes derimod i længere Tid efter, at Fundatsen af 1777 var traadt ilive, endnu Bestillingen som Kommunitetets Famulus, og det overdroges denne under Provstens Tilsyn at fungere som Bibliothekar ved den Bogsamling, der efter Fundatsen skulde anskaffes til Alumnernes Afbenyttelse.

20. Fundatsen af 1777 forefandt ved sin Ikrafttræden ikke mindre end 200 Alumner paa Kommunitetet, af hvilke de 157 som Alumner i indskrænket Forstand deltog i Øvelserne. I dette sidste Tal, der ikke omfattede Provst eller Dekaner, gjorde Fundatsen ingen Forandring og erklærede derhos, at de privilegerede og ekstraordinære Alumners Tal ikke skulde forøges udover det bestaaende. Da flere af disse senere bortfaldt, og de ordinære Alumners Tal derhos for Størstedelen af Periodens Vedkommende ikke oversteg 154, udgjorde hele Antallet af Personer, der understøttedes af Kommunitetet, ved Slutningen af dette Tidsrum kun 167. Den gamle Tvist, om Kommunitetet

var stiftet alene for theologiske Studerende, afskar den nye Fundats ved udtrykkelig at erklære, at Studenter af ethvert Videnskabsfag havde Adgang til samme. Imidlertid synes de theologiske Studerende i Gjærningen vedblivende at have havt et Slags fortrinlig Adgang til Stiftelsen, og ligesom Bestyrelsen havde et Skin af Berettigelse til at vedligeholde denne faktiske Tilstand deri, at Halvdelen af Dekanatpladserne var forbeholdt Theologer, saaledes kom et Forslag, der i 1790 stilledes til en bestemt Fordeling af Alumnepladserne mellem de forskjellige Studiefag, aldrig længere end paa Papiret. Som Betingelser for Adgang fordrede Fundatsen, at Ansøgerne vare „flittige, skikkelige, dulige og fattige“. Duligheden skulde, forsaavidt den Paagjældende ej var privilegeret, godtgjøres ved at have bestaaet den filosofiske Examen; toges tillige den filologiske Examen, beholdtes Pladsen i 5 Aar, ellers kun i 3. Disse Betingelser bestemtes ved Universitetsfundatsen af 1788 nærmere derhen, at Studenter, der ved *Examen artium* havde faaet mindst anden Karakter, som i det første halve Aar derefter flittig havde hørt Forelæsninger, og som ikke havde Oplagspenge fra Skolen, skulde kunne erholde Kommunitetet, dog at de bestode den paafølgende filosofiske Examen med mindst anden Karakter, men at der til at beholde Beneficiet i 5 Aar fordredes første Karakter ved hin Examen. Mærkelig nok indeholdt den nye Fundats for Kommunitetet ingen Bestemmelse om, hvorvidt dette kun stod aabent for Danske og Norske eller overhovedet for Enhver, der havde Indfødsret i de danske Stater; men efter den Aaret forud givne Lov om Indfødsretten vilde

Spørgsmaalet vistnok i foreliggende Fald være blevet besvaret derhen, at den sidste Kvalifikation var tilstrækkelig, saaledes at ogsaa Holstenere kunde optages. Heller ikke fordredes der udtrykkelig Bekjendelse til Statsreligionen; men der er neppe Tvivl om, at Adgang til Stiftelsen endnu bestandig vilde være bleven nægtet andre Trosbekjendere.

Hvad angaar de privilegerede og ekstraordinære Alumner, er det allerede berørt, at den nye Fundats — der iøvrigt erklærede Studenter, dimitterede fra Grønland, for henhørende under de førstes Klasse — forbød en Udvidelse af disses Tal. Senere blev man ikke staaende herved. Et Kongebrev af 1791 indskrænkede nemlig betydelig Antallet af de ekstraordinære Alumner, idet herefter Beneficiet ved Vakance skulde inddrages for den første Kateket ved Holmens Kirke, for det kongelige Bibliotheks Amanuensis og Universitets-Bibliothekets Famulus, for Læreren ved de 32 Mænds Skole, for Landmaaler-Assistenterne og for to af Vajsenhusets Lærere, hvorhos det samtidig bestemtes, at ingen ekstraordinær Alumnus skulde kunne gjøre Fordring paa Andel i en mulig Forhøjelse af Stipendiet. I Løbet af dette Tidsrum bortfaldt endvidere af sig selv Resten af Vajsenhuslærerne og Assistenterne ved det astronomiske Observatorium som Alumner paa Kommunitetet. Ved Norges Skilsmisse fra Danmark ophørte selvfølgelig Privilegiet for Studenter fra Trondhjems Skole og Understøttelsen til dem, der forberedte sig til Missionsvirksomhed i Nordland og Finmarken. Endelig nedsattes Antallet af de til Understøttelse af Kommunitetet henviste islandske Lægestuderende fra 4 til 3; men for disse 3 forhøjedes Understøttelsen til

det Dobbelte, og der bestemtes, at det fornødne Antal Pladser skulde holdes dem aabne.

21. Uagtet de 1736 normerede Kostpenge af 4 Mark ugenlig ingenlunde længer kunde betragtes som et passende Vederlag for de tvende Maaltider daglig, som Kommunitetet tidligere ydede sine Alumner, indtraadte der i hele dette Tidsrum kun paa Grund af de ulykkelige Tidsforhold i Krigsaarene fra 1808 til 1814 en midlertidig Forhøjelse af Stipendiet til 1 Rdr. ugenlig. Ikke destomindre forudsatte dog Reformen af 1777 Opfyldelsen af en lignende Række Forpligtelser fra Alumnernes Side som de, der paabødes i de ældre Bestemmelser. Foruden tvungen Kirkegang og Forpligtelsen til under Strafansvar daglig at høre mindst to forud opgivne Universitetslæreres Forelæsninger var der særlig Spørgsmaal om Deltagelse i en Række Øvelser, hvis Organisation dannede det mest fremspringende Moment i hele den Reform af Kommunitetets Anliggender, hvorpaa den guldbergske Fundats gik ud. Med Hensyn til disse Øvelser vare Alumnerne fordelte saaledes mellem de 12 Borde paa Klosteret, at der til hvert Bord, ved hvilket en Dekanus førte Forsædet, hørte 13 Alumner med Undtagelse af det øverste, hvor Provsten præsiderede for 14. Ved Udnævnelsen til Kommunitetet anbragtes Alumnerne ved de Borde, hvor Pladser netop vare ledige, og forbleve der i de første 3 Aar, hvorimod efter denne Tids Udløb de theologiske Studenter skulde anbringes ved de særlig theologiske Borde, de juridiske ved de retsvidenskabelige o. s. fr. Øvelserne, der begyndte og sluttedes med en Bøn, fandt Sted hver Søgnedags

Formiddag fra Kl. 11 til 12¹/₄. Udeblivelse uden Tilladelse eller for sildigt Møde straffedes med en Bøde af 2 Mark, der i Gjentagelsestilfælde forhøjedes, og skete slig Forsømmelse fjerde Gang, forbrødes Beneficiet. Medens Alumnerne ikke vare fritagne for at vedligeholde deres Kundskaber i Examensfagene ved den filosofiske Prøve, eller Filosofi, Mathematik og Naturlære, men tvertimod en Dag hveranden Maaned, saalænge de vare paa Kommunitetet, skulde prøves i disse Fag, var dog Hovedgjenstanden for Øvelserne i de 3 første Aar, Beneficiet oppebares, de Discipliner, i hvilke der examineredes ved den filologiske Prøve, eller de gamle Sprog, Historie, Geografi, Mythologi og Antikviteter. Det skulde strængt paases, at hver Alumnus i Løbet af hine 3 Aar kom til at gjenemgaa et fuldstændigt Kursus heri, idet iøvrigt den Orden, hvori de i hvert enkelt Fag anordnede Bøger skulde læses, var overladt til Alumnernes eget Valg, det, de dog ikke atter kunde forandre. I de nævnte Fag, hvortil de tre første Ugedage anvendtes, nemlig Mandag til Latin, Tirsdag til Græsk og Onsdag til Resten, virkede vedkommende Dekanus ligefrem som Lærer, idet skiftevis 4 Alumner daglig, hver i et Kvarter, skulde vise ham, hvad de havde læst, og søge Oplysning hos ham om vanskelige Punkter deri. For hvert gjennemlæst Værk skulde de for deres Dekanus godtgjøre, at de virkelig havde forstaaet det Læste „enten ved at give en Plan af et mærkværdigt Stykke i den forehavende Autor eller Poet, eller ved at forklare et besynderlig vanskeligt Sted derudi, eller ved at udkaste Hovedanlægget til en Oration efter de derudi befundne Talekunstens Regler,

eller gjøre Reflektion over de Tidens Tænke- og Levemaades Forskjellighed fra vore Tider, eller sammenligne en Autor eller Poet imod en anden og vise, hvorvidt den ene har været lykkeligere end den anden“. Desuden maatte de for hver gjennemlæst Bog levere en skriftlig Udarbejdelse i Anledning af samme til Bedømmelse af vedkommende Dekanus. Som Meddelelsesmiddel ved Øvelserne var det ikke forment at benytte Modersmaalet, idet det latinske Sprog kun skulde bruges, „naar Lejlighed og Omstændigheder det tillade“. Med det fjerde Aar fritoges Alumnerne for yderligere Øvelse i de filologiske Fag for udelukkende at kunne anvende Tid og Kræfter paa det af hver især valgte Hovedstudium efter de i Fundatsen nærmere fastsatte Bestemmelser om, hvilke Bøger der i hvert enkelt Fag under Dekanernes Vejledning og Tilsyn skulde læses, og om, i hvilken Orden de enkelte Fags forskellige Discipliner skulde tages for. Torsdag og Fredag vare viede Øvelser, svarende til de ovenfor omtalte, i de her antydede Fag, og under disse skulde det latinske Sprog benyttes af alle undtagen de juridiske Studerende. Først i det sidste Halvaar af Stipendietiden tillodes det Alumnerne „som de, der da vide, hvorom de grundigen og værdigen kan tvivle“, at disputere. Themata for Disputereøvelserne fastsattes af Provsten efter Dekanernes Indstilling, og under disses Præsidium skulde hver Lørdag skiftevis to Alumner opponere og respondere. For disse Øvelser vare dog de juridiske Studenter fritagne, hvorimod de i de to sidste Aar nu og da skulde affatte en Betænkning over et tvivlsomt Retsspørgsmaal, skiftevis procedere og paadømme tænkte Rets-

sager o. desl., Alt paa Dansk. Endelig paahvilede det enhver Alumnus i den sidste Maaned, han oppebar Stipendiet, at udarbejde en større Afhandling og offentlig at forsvare den i Regenskirken. Det daglige Tilsyn med samtlige Øvelser udøvedes af Provsten, der hver Lørdag skulde lade sig forevise Dekanernes Censurprotokoller. Desuden paalaa det hvert af det theologiske Fakultets Medlemmer engang hver anden Uge og den ovenomtalte Kommission engang om Maaneden ved mindst 5 af sine Medlemmer personlig at inspicere Øvelserne, gennemse Protokollerne m. v. — Da den Plan for Øvelserne, Fundatsen opstillede, var saa detailleret, at den endog bandt Alumnerne til Benyttelsen af bestemte Lære- og Haandbøger, var det en næsten nødvendig Slutsten til den hele Institution, at der oprettedes et særligt Bibliothek til Alumnernes Brug. Dette, der væsenlig grundlagdes ved Kongehusets Gavnildhed, hensattes i Regenskirken, senere en Tidlang i Kommunitets-Bygningen og bestod som særlig Bogsamling indtil Aaret 1852, da det indlemmedes i Universitets-Bibliotheket.

Den nye Ordning af Klosterøvelserne, hvis Grundtræk ere meddelte her, tillagdes der en saa stor Betydning, at Kommunitetet særlig med Hensyn hertil betragtedes som gjenfødt ved Fundatsen af 1777 og derfor paany højtidelig indviedes den 31te Januar 1778. Ikke destomindre fristede dog denne Ordning en saa kort Tilværelse, at den ikke engang oplevede det 19de Aarhundrede. Med dens ubestridelige Fortrin fremfor den Tilstand, som den afløste, følte man dog nemlig snart dens store Mangler og erkjendte, at den ikke gav Friheden dens Ret, at den gjorde Klosteret

til en storartet Manuduktionsanstalt, som, naar der ikke skulde stilles Fordringer til Bærerne af den hele Institution, Dekanerne, som disse i Reglen ikke kunde opfylde, efterhaanden maatte forvandle Alumnerne fra Studenter til lektielærende Skoledisciple. Allerede under Forhandlingerne om den nye Universitetsfundats af 1788 var man paa det Rene i saa Henseende og stillede en Reform af Øvelserne i Udsigt. En saadan kom paa Bane i den 1790 nedsatte Kommission for Universitetet og de lærde Skoler, og efterat en kongelig Befaling 1793 havde indskrænket Øvelserne til Onsdag og Lørdag, offentliggjordes der nogle Grundtræk til den Omordning af disse, Kommissionen havde tænkt at bringe i Forslag. Disse Træk kom dog aldrig til Udførelse, og efter Kjøbenhavns Brand 1795 gik Øvelserne istaa af sig selv uden nogensinde senere at blive gjenoptagne.

22. Ved Ophøret først af Spisningen, senere tillige af Klosterøvelserne var Kommunitetets Virksomhed bleven indskrænket blot til Uddelingen af en Pengeunderstøttelse og tabte derved en væsenlig Del af den indgribende Betydning, det hidtil havde havt for det kjøbenhavnske Universitets- og Studenterliv. I den almindelige Bevidsthed blev Regensen, der hidtil kun havde været et Tilbehør til Kommunitetet, fra nu af det Væsenlige, hvortil dette sluttede sig som et Tilbehør. Med Øvelsernes Ophør bliver ogsaa Kommunitets-Bygningen, der havde afgivet Lokalet for disse, mere ligegyldig for dette Skrift. Den guldbergske Fundatses Gjenoptagelse af den gamle Tanke om at gjøre den til Bolig for endel af Alumnerne, der ikke kunde faa Plads paa Regensen, førte ikke til Noget.

Indtil 1805 vedblev Størstedelen af Bygningens nederste Etage at være afbenyttet til Fribolig for Enker efter Professorer og Andre, og Aaret efter indrettedes den for Størstedelen til Kontorlokaler, medens den store Sal, hvor Klosterøvelserne havde været afholdte, allerede tidligere var bleven afdelt i to Rum, af hvilke det ene anvendtes til Auditorium, det andet til Lokale for det pædagogiske Seminariums Øvelser. Under Bombardementet 1807 blev Bygningen for Størstedelen ødelagt, og efterat den paany var opført — hvad det Ydre angaar, væsenlig som efter Branden 1728 — blev den efterhaanden indrettet til Boliger for Professorer og for den ene af de akademiske Pedeller, til Lokale for Universitetets Kontorer og Arkiver samt for adskillige af dets Samlinger.

V.

23. Allerede lige siden Aaret 1785 havde det gjentagne Gange været paa Bane at underkaste Fundatsen af 1777 en Revision, og under de i saa Henseende plejede Forhandlinger var det særlig erkjendt, at den Understøttelse, Kommunitetet ydede sine Alumner, ikke mere stod i noget passende Forhold til, hvad der efter Stiftelsens oprindelige Bestemmelse maatte antages at være tilsigtet. Allerede i selve hin Fundats var der stillet en Forhøjelse af Understøttelsen i Udsigt, og en saadan havde allerede længe

maattet siges at ligge indenfor Stiftelsens Evne. I Aaret 1786 f. Ex. udgjorde dennes Indtægt omtrent 15,500 Rdr. og dens rentebærende Kapitalformue henved 32,000 Rdr., og det aarlige Overskud steg bestandig i et saadant Forhold, at henimod Begyndelsen af dette Tidsrum eller 1813 var Kapitalformuen mere end 8 Gange fordoblet, idet den udgjorde omtrent 268,000 Rdr. og Indtægten 40,000 Rdr. Bestyrelsen havde derfor ogsaa, uden at det paa nogen kjendelig Maade greb ind i Stiftelsens økonomiske Status, fra det 18de Aarhundredes sidste Decennium kunnet uddele flere hundrede Rdr. aarlig i overordenlig Understøttelse til trængende Studenter. Planen til en Forhøjelse af det ordinære Kommunitets-Stipendium vilde vistnok ogsaa være kommen til Udførelse i den nærmeste Tid efter, at Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler var traadt ilive, hvis ikke den Forstyrrelse i Pengevæsenet, som den allerede to Aar efter udbrydende langvarige Krig medførte, havde gjort Saadant utilraadeligt. Den længe paatænkte Reform gennemførtes først mere end 4 Aar efter Fredens Slutning, idet det nye „Reglement for *Stipendium communitatis* og *beneficium domus regiae* ved Kjøbenhavns Universitet“ udkom den 30te Juli 1818. Dette Reglement gik imidlertid ikke, som det til en Tid synes at have været paatænkt, ud paa en fuldstændig Omordning af den hele Institution og ophævede derfor heller ikke Fundatsen af 1777, men underkastede kun enkelte mere fremtrædende Punkter i denne en Reform. Det danner derfor heller ikke et saa afgjørende Vendepunkt i Stiftelsens Historie som hin Fundats, men indeholder

dog betydningsfulde Bestemmelser nok til, at et nyt Tids-afsnit i denne Historie tør dateres fra det Aar, hvori det udkom. Medens der i det Tidsrum, i hvilket Reglementet af 1818 iøvrigt var gjældende Lovgivning for Kommunitetet, blev truffet flere Foranstaltninger af gennemgribende Vigtighed for Stiftelsen, bestod Reglementet selv i usvækket Virksomhed i 30 Aar, indtil det afløstes af et nyt. Spiren til dette laa i en kongelig Befaling af 15de December 1843, der foranledigede Universitets-Direktionen til at anmode Konsistorium om at indkomme med Forslag til de Reformere med Hensyn til Stiftelsens Anliggender, der maatte findes tjenlige eller nødvendige. Dette Paalæg førte efter længere Tids Forhandling til Stadfæstelsen af et nyt Reglement for Kommunitetet af 11te Februar 1848, der bestaar den Dag idag.

24. Reglementet af 1818 rørte slet ikke ved Kommunitetets Bestyrelsesforhold. Det var først mere end 20 Aar senere, at der i saa Henseende skete en væsenlig Forandring. Ifølge den ovennævnte kongelige Beslutning af 15de December 1843 blev fra Begyndelsen af Aaret 1844 Bestyrelsen af samtlige Kommunitetet tilhørende Midler og Ejendomme henlagte under den 1837 oprettede Universitetskvæstur, med hvilken et saakaldet *Inspectoratus quæsturæ* skulde føre Tilsyn, og i hvis Personales Lønning Kommunitetet derfor fremtidig skulde deltage. Af Kvæsturens Embedsmænd skulde Bogholderen og Kassereren være fælles for Universitetet og Kommunitetet, medens hver af disse Stiftelser fik sin egen Kassekontrollør og Sekretær, hvilken Post dog for Kommunitetets

Vedkommende inddroges fra Begyndelsen af Finansaaret 1862—63. Endnu samme Aar, i hvilket den nys omtalte Foranstaltning traadte ilive, blev det fremdeles besluttet ligeledes at forene Bestillingerne som Forvaltere over begge de nævnte Stiftelsers Jordegods. Saaledes mistede endelig det theologiske Fakultet den Myndighed over Kommunitetets økonomiske Anliggender, hvoraf det i over 280 Aar havde været i mere eller mindre omstridt Besiddelse, og hvad Resten af dets Raadighed angaar, lod det sig forudsæ, at en Forandring ikke længe vilde udeblive. Ved den oftere anførte kongelige Befaling af 1843 paalagdes det ligefrem Universitets-Direktionen at indkomme med Indstilling om en saadan Forandring. Men inden denne Beslutning endnu var meddelt Konsistorium og dette som antydet anmodet om at tage Spørgsmaalet om Reformer i Kommunitetets Anliggender overhovedet under Overvejelse, havde hin Autoritet af egen Drift gjort Forslag til en Omordning af Bestyrelsesforholdene med Hensyn til Stiftelsens Stipendievæsen. Dette Forslag, der efter foreløbig at være stadfæstet af Universitets-Direktionen traadte i Kraft fra Begyndelsen af Aaret 1845, og hvis Bestemmelser senere optoges i det nye Reglement af 1848, gik ud paa at overdrage den umiddelbare Bestyrelse af Stipendievæsenet saavel i Henseende til Udnævnelsen af Alumner og Tilstaaelsen af overordenlige Understøttelser som i Henseende til Tilsynet med Alumnerne og Ledelsen af Regensens Anliggender til en saakaldet Bestyrelses-Komite. Denne skulde bestaa af tre af Konsistorium paa 5 Aar valgte *Professores consistoriales*, to af det theologiske og

én af det juridiske Fakultet, der alle kunde gjen vælges. Hvert af dens Medlemmer skulde have en aarlig Godtgjørelse (100 Rdr.) af Kommunitetets Kasse, ligesom der tilstodes den et aarligt Beløb som Vederlag for Besørgelsen af Skriveri og Budtjeneste. Overbestyrelsen skulde derimod tilkomme Konsistorium, som havde at udnævne Stiftelsens underordnede Bestillingsmænd, at meddele Studenter, der ikke havde taget anden Examen i rette Tid, Tilladelse til desuagtet at ansøge om Kommunitetet, efter Omstændighederne at bevilge et halvt Aars Forlængelse af Tiden for Stipendiets Nydelse og at fratage en Alumnus hans Stipendium, dette dog kun efter Indstilling af Bestyrelseskomiteen, hvilken sidste det derimod tilkom midlertidig at indeholde Stipendiet. Indberetninger, Forestillinger o. s. v., der hidtil vare gaaede fra det theologiske Fakultet umiddelbart til Universitets-Direktionen, skulde herefter af Komiteen tilstilles Konsistorium efter Omstændighederne til Afgjørelse eller til Forhandling og videre Besørgelse til hin Direktion. Ved dennes Ophævelse i April 1848 gik den øverste Ledelse af Kommunitetets Anliggender over til det da oprettede Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og efterat Grundloven var traadt i Kraft, optoges Stiftelsens Budget paa Forslaget til den aarlige Finanslov. Ligesom Anvendelsen af Stiftelsens Midler herved gjordes afhængig af Rigsdagens Bevillingsmyndighed, saaledes blev ogsaa Kontrollen med dens Regnskaber overdragen den almindelige Statsrevision.

Allerede længe inden den nysomtalte almindelige Omordning af Kommunitetets Bestyrelsesforhold gennem-

førtes, var der truffet forandret Bestemmelse med Hensyn til Provstens Embede. I 1829 fastsattes det nemlig ved kongelig Beslutning, at Embedet herefter skulde besættes umiddelbart af Kongen, og at Adgangen til samme, hvorfra Bestillingen som Notarius ved det theologiske Fakultet adskiltes, skulde staa aaben for alle Universitetslærere undtagen *Professores ordinarii* af det theologiske Fakultet. Samtidig fastsattes Embedets Lønning til 300 Rdr. aarlig — foruden fri Bolig og Brændsel — hvilken Lønning senere blev forhøjet til 500 Rdr., men ved sidste Vakance atter nedsattes til hint Beløb. Fra Aaret 1831 beskikkedes der paany til Provstens Medhjælp en Viceprovst, hvis Virksomhed imidlertid udelukkende knyttedes til Regensen.

25. Ved Udgangen af forrige Tidsrum beløb de ordinære Alumnens Antal sig til 154. Imidlertid maatte allerede Oprettelsen af et særligt Universitet i Christiania og endnu mere Norges politiske Adskillelse fra Danmark afgive tilstrækkelig Grund til en Formindskelse af dette Tal, og Reglementet af 1818 bestemte derfor, at det ved Inddragelse i Løbet af 4 Aar skulde indskrænkes til 130. Dette Antal undergik en yderligere Forringelse ved det nye Reglement af 1848. Da det nemlig ikke fandtes at kunne være Hensigten med Kommunitetet at understøtte et større Antal af tildels lidet lovende Studerende, men det mere kom an paa at forøge Understøttelsen til Bedste for de færre virkelig kvalificerede Studenter, og da fremdeles Antallet baade i det Hele af de til Universitetet Dimitterede og af Ansøgere til Kommunitetet i de senere Aar var aftagende — troede man at kunne nedsætte Tallet til 120.

Denne Indskrænkning skulde ske paa den Maade, at 5 af de Pladser, der bleve ledige ved hver af de to Uddelinger af Stipendiet i 1848, ikke skulde besættes igjen; men da den Tid, i hvilken Kommunitetet kunde beholdes, samtidig forlængedes, viste det sig, at der ved begge Uddelinger i det nævnte Aar slet ingen Pladser blev at besætte. For at raade Bod herpaa tillodes det, at der ved hver af de nævnte to Uddelinger maatte bortgives 5 ekstraordinære Understøttelses-Portioner afsamme Størrelse som de ordinære. Da den nærmeste Fremtids politiske Begivenheder medførte, at et langt større Antal Studenter fra de lærde Skoler i Sønderjylland søgte til Kjøbenhavns Universitet, end tidligere havde været Tilfældet, og Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Aaret 1851 til Overflod udtrykkelig havde erkjendt disse for ligeberettigede med andre danske Studenter til at søge akademisk Understøttelse, blev det allerede 1853 nødvendigt paany at bestemme det faste Antal af Alumner til 130, saaledes at 4 af de nye Pladser skulde bortgives ved den sidste Uddeling 1853 og 3 ved hver af Uddelingerne det følgende Aar. Under de nævnte forskjellige for Alumnerne fastsatte Tal indbefattedes ogsaa de Privilegerede. Da der imidlertid ikke var fastsat nogen almindelig Grændse for disses Tal, opstod der snart et stort Misforhold mellem Antallet af privilegerede og uprivilegerede Alumner. Bestyrelsen bemyndigedes derfor 1832 til, saafremt der ved den halvaarlige Uddeling af Beneficiet fandtes flere end 20 privilegerede Ansøgere, da at uddele saamange overordenlige Portioner af den dengang for Stipendiet fastsatte laveste Grad til uprivilegerede Ansøgere, som der var flere end 20

af hine. Denne Bestemmelse, hvorefter der altsaa aldrig maatte være mindre end 100 uprilegerede Alumner, gik over i Reglementet af 1848 alene med den Forandring, som fulgte af, at Stipendiets Inddeling i forskjellige Grader bortfaldt.

Med Hensyn til Betingelserne for Adgang til Kommunitet var der i Reglementet af 1818 ligesaa lidt som tidligere nogen udtrykkelig Bestemmelse om Virkningerne i saa Henseende af Ansøgenes Fødested og Trosbekjendelse. Først i Aaret 1840 afgjordes det af Universitets-Direktionen, at jødiske Studenter, der ellers fyldestgjorde de befalede Betingelser, ikke kunde anses uberettigede til Optagelse blandt Alumnerne — en Afgjørelse, der vistnok i foreliggende Fald allerede strax vilde være kommen Ansøgere, som hørte til andre fra Statskirken afvigende Trosbekjendelser, tilgode — og ved Reglementet af 1848 opstilledes som udtrykkelig Betingelse, at Vedkommende „ifølge Lovgivningen har Indfødtes Ret“. Iøvrigt vare Vilkaarene for Optagelse ligesom tidligere Trang, god Opførsel og Flid. Herom opstillede Reglementet af 1818 følgende nærmere Regler. Adgangen til Kommunitet skulde — bortset fra de særegne for Privilegerede gjældende Regler — i det første akademiske Aar staa aaben for Studenter, som vare dimitterede fra en offentlig Skole og der havde været Stipendiater eller Gratister, naar de ved *Examen artium* havde faaet bedste Karakter og under særegne Omstændigheder ogsaa for privat Dimitterede med samme Hovedkarakter, dog at Udnævnelsen i saa Fald tilkom Universitets-Direktionen. Den saaledes erhvervede Plads tabtes, naar

Vedkommende ikke inden ét Aar fra Udnævnelsen bestod begge Afdelinger af anden Examen mindst med næstbedste Karakter, hvorimod Pladsen under den modsatte Forudsætning kunde beholdes i 3 Aar efter bestaaet anden Examen. Efter Udløbet af det første Studenteraar fordredes der næstbedste Karakter ved anden Examen, og Pladsen kunde da beholdes i 3 Aar, dog at Tiden for Stipendiets Nydelse ikke herved gik mere end et halvt Aar ud over bestaaet Embedsexamen — en Bestemmelse, hvorfra dog Universitets-Direktionen og senere Konsistorium kunde dispensere, saaledes at der lagdes et halvt Aar til de nævnte tre. Ansattes en Alumnus i nogen offentlig Betjening, ophørte endelig Beneficiet strax og ubetinget. Til Godtgjørelse af Trang anordnedes der 1835 et Schema for de saakaldte *testimonia paupertatis*, som enhver Ansøger under sit Navns Underskrift skulde udfylde og lade attestere af Hjemstedets Øvrighed. De nys fremstillede Regler undergik ved Reglementet af 1848 nogen Modifikation. Adgang til Stiftelsen skal nemlig herefter staa aaben for enhver akademisk Borger, der har studeret ét Aar ved Universitetet, til de fastsatte Tider har underkastet sig anden Examens tvende Prøver, forsaavidt han overhovedet er forpligtet til at underkaste sig denne Examen, og ved sammes Udfald saavel som paa den Maade, der iøvrigt bestemmes af Stipendiebestyrelsen, godtgjør akademisk Flid. Undtagelsesvis skal dog ogsaa den, der senere end befalet har underkastet sig anden Examen, kunne komme i Betragtning, naar Saadant har været begrundet i bevisligt lovligt Forfald, og under særdeles anbefalende Omstændigheder skal det endelig være tilladt

at optage som Alumner Studenter i deres første akademiske Aar eller endog strax efter deres Indskrivning ved Universitetet, saafremt de ved den Examen, der har skaffet dem Adgang til samme, have faaet bedste Karakter. Den engang erhvervede Plads paa Kommunitetet skulde derhos kunne beholdes i 4 Aar, saafremt der ikke i Mellemtiden udvistes enten Mangel paa Flid eller usædelig Vandel, eller Trangen skulde ophøre, eller endelig en Alumnus, der var forpligtet til at underkaste sig anden Examen, enten ikke inden den befalede Tid underkastede sig denne eller fik lavere end anden Karakter. De 4 Aar regnedes for dem, der havde at tage anden Examen, fra den Tid, samme var overstaaet, ellers fra Udnævnelsen, dog at Ingen maatte beholde sin Plads i længere Tid efter endt Embedsexamen end til næste ordinære Uddeling af Stipendiet. De her antydede Forskrifter undergik forsaavidt atter kort efter en Forandring, som anden Examen ophævedes 1850 og den nye filosofiske Prøve ikke behøvede at tages i det første akademiske Aar, hvorfor dens Bestaaen heller ikke skulde fordres som Betingelse for Adgang til Stiftelsen*).

Uagtet Fundatsen af 1777 som bemærket ikke kunde anses ophævet ved Reglementet af 1818, blev dog dens Løfte om, at Privilegierne paa fortrinlig Adgang til Kommunitetet ikke yderligere skulde forøges,

*) De i den her givne Fremstilling antydede Regler om den Tid, i hvilken Kommunitets-Stipendiet kunde beholdes, bleve for de Alumner, der deltog i de to slesvigske Krige, modificerede ved flere særlige Bestemmelser, som der dog neppe turde være Anledning til at gaa nærmere ind paa her.

ikke aldeles strængt holdt i dette Tidsrum. I Aaret 1840 meddeltes der nemlig Sønner af danske Undersaatte i de ostindiske Kolonier et saadant Privilegium, der dog snart efter tabte sin Betydning ved Koloniernes Afhændelse fra den danske Krone. Aaret efter udvidedes det Privilegium, der allerede tidligere var tilstaaet Personer, der sendtes til Universitetet fra Færøerne eller Grønland, til saadanne, der ikkun hørte hjemme sammesteds, naar de ikke havde tilbragt mere end 5 Aar heri Landet inden Dimissionen til Universitetet og derhos godtgjorde Trang samt Dulighed og Flid. Iøvrigt fortolkedes de Privilegier, der tidligere vare indrømmede Studenter fra de nordlige Bilande, i Modsætning til det, der tilkom Studenter fra Frederiksborg Skole, saaledes, at de hverken behøvede at godtgjøre Trang eller bedste Karakter ved *Examen artium* for i det første akademiske Aar at faa Adgang til Stiftelsen. Islænderne begunstigedes derhos end yderligere ved en 1832 Universitets-Direktionen meddelt Bemyndigelse til i Tilfælde af særlig Trang og Flid at bevilge dem en Forhøjelse af Stipendiet indtil det Dobbelte af sammes daværende laveste Grad. Ved Reglementet af 1848 — der iøvrigt forudsætter Godtgjørelsen af Trang fra samtlige privilegerede Ansøgere Side — blev det afgjort, at det Islændere tilstaaede Privilegium ogsaa skulde tilkomme Sønner af danske i Island boende Forældre, naar de ankom til Universitetet umiddelbart fra Island og Forældrene vedbleve at have Bolig sammesteds eller vare døde der. Forsaavidt Islændere ikke ankom til Universitetet umiddelbart fra deres Fødeø, men forberedtes til

Examen artium eller Afgangsexamen ved en lærd Skole hernede, skulde de vel ligesom de øvrige strax have Adgang til Stiftelsen, men kun under Forudsætning af første Karakter ved en af hine Examinere. Bortset fra disse særlige Bestemmelser er det iøvrigt senere af Kirke- og Undervisnings-Ministeriet antaget, at Privilegiet ogsaa for Sønner af islandske Forældre, der ere dimitterede fra den lærde Skole i Reykjavik, er betinget af, at de begive sig til Universitetet umiddelbart efter at have bestaaet Afgangsexamen ved hin Skole. Med Hensyn til færøske og grønlandske Studenter skete kun den Forandring, at den ovenfor omtalte Fordring paa 5 Aars Ophold hernede frafaldtes. Hvad endelig angaar Privilegerede fra Frederiksborg Skole, skulde der vedblivende forlanges første Karakter ved *Examen artium* eller Afgangsexamen, forat de strax kunde faa Adgang til Stiftelsen. Iøvrigt gjordes det paa dertil given Anledning udtrykkelig gjældende, at de privilegerede Alumner kun kunde gjøre Fordring paa at erholde Kommunitets-Stipendiet ved første almindelige Uddeling efter deres Ankomst til Kjøbenhavn. -- Bortset fra Præsterne ved Trinitatis Kirke var der efter Reglementet af 1818 ikke længer Spørgsmaal om andre ekstraordinære Kommunitets-Alumner end de 4 grønlandske Missionselever og de 3 islandske Studerende, der her lagde sig efter Lægevidenskaben. Disse 7 Personer oppebar hver 2 Rdr. ugenlig*) og vare ikke indbefattede under det for de ordinære Alumner fastsatte Tal.

---

*) For de grønlandske Missionselever er Stipendiet senere (1865) forhøjet til 12 Rdr. maanedlig.

Medens de nysnævnte islandske Lægestuderende bortfaldt som Kommunitets-Alumner, allerede inden Reglementet af 1848 udkom, gjorde dette iøvrigt ingen Forandring i, hvad her er bemærket om Stiftelsens ekstraordinære Alumner.

26. Allerede siden Slutningen af det 18de Aarhundrede havde der, som ovenfor antydet, i Gjærningen ikke længer været Spørgsmaal om nogen Forpligtelse for Alumnerne til Deltagelse hverken i Gudstjenesten eller i de ved Fundatsen af 1777 anordnede Klosterøvelser, og under de Forhandlinger, der gik forud for Reglementet af 1818, erklæredes det udtrykkelig for uhensigtsmæssigt at gjenoptage særlige for Alumnerne indrettede Øvelser. Der var saaledes nu ingen anden Forpligtelse tilbage for disse end at høre de akademiske Forelæsninger, at udvise en sædelig og anstændig Opførsel og ikke at rejse bort udenfor de anordnede Ferier uden Bestyrelsens Samtykke. For Brud paa disse Forpligtelser — af hvilke den første senere er nærmere bestemt derhen, at der hvert Semester skal præstøres Vidnesbyrd enten for Deltagelse i akademiske Forelæsninger eller Øvelser i mindst 6 Timer ugenlig eller for at have bivaanet tvende saadanne uden Hensyn til det ugenlige Timetal — kunde Bestyrelsen efter Omstændighederne nedsætte Stipendiet fra en højere til en lavere Grad, saalænge saadanne Grader bestod, midlertidig indeholde det eller endog ganske berøve den Paagjældende det.

Hvad angaar den Alumnerne tilkommende Pengeunderstøttelse, der ligefra Spisningens Ophævelse kun havde udgjort 4 Mark ugenlig, bestemte Reglementet af 1818, at den for Fremtiden skulde have 3 Grader, saaledes

at 60 Alumner skulde oppebære hver 1 Rdr., 40 hver 9 Mark og 30 hver 2 Rdr. ugenlig, dog at Antallet af de 60 Alumner paa det laveste Understøttelsestrin kunde forøges i det samme Forhold, som der ikke var Kvalificerede nok til de to andre. I det første Aar oppebar Alumnerne kun Stipendiets laveste Grad, og Oprykning fra denne til næste Grad og derfra atter til den højeste kunde ikkun tilstaa, efterat den lavere Grad havde været oppebaaret et helt Aar, og forudsatte derhos Indgivelsen af særlig Ansøgning og Godtgjørelse af de samme Kvalifikationer, som overhovedet udfordredes til Optagelse som Alumnus*). Denne Ordning undergik ved Reformen af 1848 den væsenlige Forandring, at Inddelingen af Stipendiet i forskjellige Grader bortfaldt, saaledes at det herefter for alle Alumner uden Forskjel udgjorde 8 Rdr. maanedlig. Paa Grund af Livsfornødenhedernes stigende Pris fandtes der neppe 8 Aar efter allerede Opfordring til yderligere at forhøje Stipendiet, idet det i Anledning af gjentagne Andragender derom fra Alumnernes Side fra Oktober 1855 fastsattes til den endnu gjældende Størrelse af 12 Rdr. maanedlig. Medens de Kostpenge, der 1736 afløste Spisningen, synes ligefra hint Aar og indtil Udgangen af forrige Tidsrum at have været udbetalte ugenlig, skulde de ved begge Reglementer saavel af 1818 som af 1848 fastsatte Stipendieportioner uddeles maanedlig. Som et Slags Reminiscens af den gamle Exspektant-Institution bemyndigede det først-

---

*) Paa Grund af den i 1847 herskende Dyrtdid tilstodes der aldeles extraordinært samtlige Alumner et Tillæg til Stipendiet af 2 Rdr. maanedlig i Tiden fra 1ste Maj til 1ste Oktober.

nævnte Reglement Universitets-Direktionen til efter Bestyrelsens Indstilling at bevilge de mest trængende og værdige blandt de Ansøgere, der ikke havde kunnet komme i Betragtning ved den halvaarlige Uddeling af Stipendiet, en overordenlig Understøttelse af 20 Rdr. hver, dog at der ikke paa denne Maade raadedes over mere end 500 Rdr. aarlig. Denne Bemyndigelse undergik 1848 den Forandring, at de 500 Rdr. aarlig kunde anvendes til extraordinære Understøttelser paa 10 til 30 Rdr., som paa Grund af særegne Omstændigheder kunde tilstaa trængende saavel Kommunitets-Alumner som andre Studenter, og ved samme Lejlighed, som de ordinære Stipendieportioners Størrelse forhøjedes til 12 Rdr., meddeltes der tillige Tilladelse til i det her omhandlede Øjemed at raade over indtil 1000 Rdr. aarlig og til at bevilge Understøttelser paa indtil 50 Rdr. Ligesom der iøvrigt allerede i Mellemtiden mellem 1818 og 1848 nu og da af Kommunitetet ydedes anden overordenlig Understøttelse, r Rejsehjælp til lovende Studerende, saaledes indeholdt Reglementet fra sidstnævnte Aar en almindelig Bemyndigelse til at tilstaa trængende Kandidater, der havde givet fortrinligt Haab om videre Fremgang i Videnskaben, en Pengehjælp for ét Aar af 100 Rdr., dog at der i dette Øjemed ikke anvendtes mere end 500 Rdr. aarlig. Senere er der som lignende overordenlige Understøttelser af Kommunitetets Midler bestemt at skulle udredes 800 Rdr. aarlig til lige Deling mellem 4 islandske Lægestuderende, hvis ordinære Stipendietid er udløben (1860), og 400 Rdr. aarlig til lige Deling mellem 4 polytekniske Examinander, som uden at være

Studenter give Haab om at blive en Vinding for Videnskaben (1863).

27. Hvor langt gunstigere end forhen detværende Reglementer af 1818 og 1848 endog have stillet dem, der ere henviste til Understøttelse af Kommunitetet, er det saa langt fra, at Stiftelsen herved er bleven overbebyrdet, at dens Kapitalformue og dens aarlige Indtægter tværtimod indenfor dette Tidsrums Grændser bestandig ere voxede i et aldrig tidligere kjendt Omfang, og at i alt Fald for de senere Decenniers Vedkommende den Del af Indtægten, der er bleven anvendt i Overensstemmelse med Stiftelsens oprindelige Formaal, har været den ulige mindre. Nogle Talstørrelser ville bedst oplyse Forholdene. Det er ovenfor anført, at Kommunitetets aarlige Indtægter henimod det foregaaende Tidsrums Slutning vare voxede op til et Beløb af 40,000 Rdr. og Kapitalformuen paa samme Tid til 268,000 Rdr. Ved Udgangen af 1847 eller med andre Ord, umiddelbart forinden det nyeste Reglement udkom, vare begge de nysnævnte Summer voxede til henholdsvis 106,000 Rdr. og 341,000 Rdr., medens det rene Overskud for samme Aar udgjorde 46,000 Rdr. — Alt med runde Tal. Efter en Gjennemsnits-Beregning for de 5 Finansaar fra 1860—61 til 1864—65 udgjorde Stiftelsens Indtægter 119,600 Rdr. aarlig og det rene Overskud 17,500 Rdr., medens Kapitalformuen ved Udgangen af det sidstnævnte Finansaar udgjorde 821,000 Rdr. For rettelig at vurdere Betydningen af de her anførte Tal maa det erindres, at Stiftelsen i Tidsrummet fra Midten af forrige Aarhundrede, da den begyndte at kunne lægge op af sine aarlige Ind-

tægter, og indtil Udgangen af Finansaaret 1864—65 efterhaanden havde maattet afgive til Universitetet dels i aarlig tilbagevendende Beløb dels i overordenlige Tilskud, f. Ex. til Opførelsen af nye Bygninger for Universitetet selv, for Universitets-Bibliotheket og for det naturhistoriske Museum, en Sum af ikke mindre end 1,444,000 Rdr. eller paa det Nærmeste halvanden Million, ikke at tale om saadanne mindre Bidrag som 6000 Rdr. til det lærde Skolevæsen og 22,000 Rdr. til den polytekniske Lærestanstalt. At det virkelig kun er den mindre Halvdel af Kommunitetets Indtægter, der nu komme det oprindelige Formaal tilgode, vil fremgaa deraf, at medens Stiftelsens Totaludgift for de ovennævnte 5 Finansaar gennemsnitlig har udgjort 102,000 Rdr. aarlig, er der heraf til direkte Understøttelse og Anvendelse for de Studerende kun medgaaet 27,000 Rdr. og, naar Alt, hvad der i videste Forstand kan siges at vedkomme Stiftelsen selv, medtages, 49,000 Rdr.

Idet man saaledes bestandig i et større og større Omfang har tyet til Kommunitetets rige Overskud for at hjælpe paa andre forholdsvis mindre formuende Stiftelser af beslægtet Ojemed, og idet Kommunitetet er blevet henlagt under samme Bestyrelse som Universitetet selv — er det maaske mindre forunderligt, om der i den nyeste Tid har kunnet tænkes paa Foranstaltninger, der ligefrem truede Stiftelsens selvstændige Tilværelse. I Aaret 1859 fornyede Folkethingets Finansudvalg nemlig en allerede tidligere fremkommen Henstilling til Kirke- og Undervisnings-Ministeriet om en Sammensmeltning af Universitetets og Kommunitetets Midler og bevægede derved Ministeriet til

at paalægge Konsistorium — der ved den ovenomtalte kongelige Resolution af 15de December 1843 havde faaet Tilsagn om, at der ingensinde, uden at det havde havt Lejlighed til at yttre sig i saa Henseende, skulde blive foretaget nogen Forandring med Substansen af Kommunitetets Formue — at afgive sin Betænkning om en saadan Foranstaltning. Konsistorium udtalte sig imidlertid med stor Styrke imod den paatænkte Plan. Det gjorde gjældende, at dennes Udførelse vilde medføre Kommunitetets Ophør som selvstændig Stiftelse, og at Ophævelsen af en ved særegne Fundatser og Gavebreve oprettet offentlig Stiftelse i og for sig maatte anses for et saa extraordinært Foretagende, at den kun burde finde Sted under ganske særegne Omstændigheder, saasom naar Stiftelsens Bestaaen vilde være i Strid med Statsformaalene eller dens Øjemed maatte anses for fyldestgjort eller antages paa anden Maade bedre at kunne opnaas, men at ingen af disse Forudsætninger kunde indrømmes at være tilstede her. Ministeriet erklærede sig vel ikke at være overbevist ved disse Modgrunde, der formentlig kunde gjælde, hvis de til Kommunitetet oprindelig henlagte Midler vare skænkede af Private og Gaven betinget af Stiftelsens særlige Bestaaen, medens Kommunitetets Oprettelse derimod maatte anses som en Regeringshandling og Regeringen derfor ogsaa være beføjet til at træffe en Foranstaltning som den omspurgte, saameget mere som der paa den ene Side ikke var paatænkt nogen Indskrænkning i det Maal, hvori Stiftelsens Midler hidtil vare anvendte til Bedste for det oprindelige Øjemed, og der paa den anden Side jo allerede i rum Tid var blevet anvendt særdeles

store Summer af Kommunitetets Midler paa Universitetet. Men Konsistorium fastholdt ikke desmindre sin tidligere Betragtningmaade af Sagen og vedkjendte sig udtrykkelig den Anskuelse, at der kun kunde være Tale om at lade Kommunitetet yde Tilskud til Universitetet, naar den førstnævnte Stiftelses Formuesvilkaar vare af en saadan Beskaffenhed, at Beløbets Afstaaelse ikke kunde frembyde den mindste Fare for Varetagelsen af dens egne Formaal. Ministeriet synes efter Afgivelsen af denne yderligere Erklæring at have ladet Sagen falde, og der vides i alt Fald ikke senere at være foretaget videre med Hensyn til hin Tanke.

Den Fare, dersaaledes i den nyeste Tid har truet Kommunitetets selvstændige Tilværelse, tør altsaa forhaabentlig anses som lykkelig overstaaet, og Frederik II.s Studenterstiftelse kan uantastet fejre sit 300aarige Jubilæum. Mangfoldige ere de, til hvilke den i de svundne Aarhundreder har udstrakt sin velsignelsesrige Virksomhed, og som den „Riget og Religionen til Nytte“ har skænket de væsenligste materielle Midler til at forberede sig til Statens, Kirkens eller Videnskabens Tjeneste. Deres Tal lader sig selvfølgelig end ikke tilnærmelsesvis nøjagtig bestemme; men efter en lav Beregning maa de have udgjort rigelig 7 til 8000. Blandt disse Tusinder findes ikke faa, der senere med Hæder have indskrevet deres Navne i Fædrelandets, Videnskabens eller Literaturens Aarbøger. Af Videnskabsmænd kunne saaledes nævnes Ole Borch, Vinsløv, Gram, Nyerup, Rask, Finn Magnussen, N. M. Petersen, Sibbern, Madvig, Allen og Steenstrup, af Digtere Kingo, H. A. Brorson,

Thaarup, Storm, Pram, Baggesen, Povl Møller, Blicher, Christian Winther, Ploug og Hostrup og endelig af Mænd, der have deltaget i Statens Styrelse eller paa anden Maade knyttet deres Navne til Danmarks politiske Historie, Henrik Gerner, Stampe, N. M. Spandet, C. F. Hansen (den forhenværende Krigsminister), Monrad, Rotwitt og Nutzhorn. Hvad Kommunitetet umiddelbart har ydet disse og Tusinder af deres Medstuderende, er i og for sig allerede saare Meget. Men tager man desforuden i Betragtning, at det er denne Stiftelses Midler, for hvilke man har kunnet ikke alene indrette Regensen, som har afgivet Husly til saa stor en Del af dens Alumner, men ogsaa opføre de storartede og prægtige Bygninger, der omslutte de tre Sider af den Firkant, hvis fjerde Side dannes af den beskedne Bygning, hvortil Stiftelsens egen oprindelige Virksomhed har været knyttet — saa maa det indrømmes, at hvad Kong Frederik bortskænkede ved sit „Donationsbrev“ af 25de Juli 1569, visselig var en kongelig Gave.
